

Denk **Wijzer**

Thema: Europa uitgebreid

De EU als dienaar van God

Europa: vertrouwen in de toekomst?

De euro: tussen stabiliteit en groei

En verder:

De watertoets

ChristenUnie vóór Kunst

2

JAARGANG 4 | NUMMER 2 | APRIL 2004

STUDIEBLAD VAN HET WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
EN DE BESTUURDERSVERENIGING VAN DE CHRISTENUNIE

 ChristenUnie

DenkWijzer
studieblad van de ChristenUnie
jaargang 4, nummer 2, april 2004

Oplage: 3100
ISSN-nummer: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de *mr. G. Groen van Prinsterer stichting*) en de bestuurdersvereniging van de ChristenUnie.

DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

U kunt abonnee worden van *DenkWijzer* voor € 14,- per jaar (jongeren tot en met 25 jaar betalen slechts € 9,50). Voor een klein bedrag extra bent u echter al donateur van het Wetenschappelijk Instituut (€ 26,- per jaar, jongeren € 14,-). U krijgt daarvoor naast vijf nummers van *DenkWijzer* ook enkele andere publicaties en informatie over congressen, activiteiten e.d. Voor niet-abonnees en niet-donateurs kosten losse nummers van *DenkWijzer* € 3,- per stuk (excl. verzendkosten).

DenkWijzer verschijnt op de tweede zaterdag van februari, april, juni, oktober en december
**Deadline kopij volgende nummer:
6 mei 2004**

Redactie:

vacant (hoofdredacteur), Henk Visser (namens bestuurders), Jan Post, Reinier Koppelaar (namens Tweede Kamerfractie) en Erik van Dijk (eindredacteur) en voor dit nummer Jan Harm Boiten (namens eurofractie).

Vormgeving:

Douglas Design BNO, www.douglasdesign.nl

Druk:

Koninklijke BDU Grafisch Bedrijf B.V.

Uitgave, redactie en administratie:

Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie
Postbus 439 • 3800 AK AMERSFOORT
Tel.: 033 - 422 69 60
Fax: 033 - 422 69 68
Email: denkwijzer@christenunie.nl
of wi@christenunie.nl

www.wi.christenunie.nl

www.bestuurders.christenunie.nl

Rabobank rekening nummer 1230 18250

DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Wilt u daarvoor eerst even contact met ons opnemen?

Copyright ChristenUnie 2004

Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

4

De EU als dienaar van God

De Europese verkiezingen staan voor de deur. Een gebeurtenis die tot op heden vooral in stille desinteresse de revue passeerde. Hans Blokland, lijsttrekker van de ChristenUnie/SGP-fractie, begrijpt daar echter niets van: "dankzij Europa is de lucht een stuk schoner, is het water een stuk schoner, en zijn de auto's een stuk schoner." Hij reageert op zestien stellingen over Europa, democratie en Europees beleid.

8

Europa enquête

Om ook onze lezers de gelegenheid te geven, hun mening te geven hield de redactie van *DenkWijzer* in de eerste maanden van dit jaar een enquête over Europa. In dit nummer de resultaten!

12

Uitbreiding zonder hervorming?

Opties voor de (Christen)Unie

Met het mislukken van de onderhandelingen over een Europese Grondwet afgelopen december in Brussel achter de rug en de uitbreiding met tien nieuwe lidstaten uit Midden- en Oost-Europa voor de deur, wordt de Europese Unie (EU) opnieuw, maar dit keer wel heel hevig geconfronteerd met het probleem dat het onmogelijk lijkt de Unie uit te breiden zonder haar (eerst) voldoende institutioneel te hervormen. In dit artikel drie mogelijke oplossingen en welke positie de ChristenUnie daarbij in zou kunnen nemen.

14

Europa: vertrouwen in de toekomst?

De Europese Unie staat aan de vooravond van de grootste uitbreiding sinds haar oprichting. Zeven voormalige leden van het Warschau-pact, twee eilandrepublieken en een ex-Joegoslavische deelrepubliek treden op 1 mei toe tot de Unie. De toetreding heeft voor de tien nieuwe lidstaten en voor Europa als geheel enorme consequenties.

18

Dossier 'Batterijenrichtlijn' en het werk van een eurofractiemedewerker

Wouter Boonzaaijer heeft als beleidsmedewerker bij de eurofractie van de ChristenUnie-SGP de Commissie milieubeheer, volksgezondheid en consumentenbeleid onder zijn hoede. Wat doet deze rechterhand en 'ghost writer' van Hans Blokland zoal?

26

De euro: tussen stabiliteit en groei

De euro is ons geld. We betalen ermee en we worden erin uitbetaald. Wij gaan er schulden mee aan, maar spekken ook onze spaarrekeningen in die munt. We gaan met vakantie in de landen buiten de eurozone omdat het er zo goedkoop is. Tegelijk foeteren we op de hoge prijzen thuis, want daar heerst de euro over onze portemonnee. Speelt de euro met ons of hebben we nog enige zeggenschap over ons geld?

Europa uitgebreid

Door Erik van Dijk, eindredacteur

“In het besef dat Europa als werelddeel een bakermat van de beschaving is; dat zijn inwoners, die zich sinds het begin der tijden hier golfsgewijs gevestigd hebben, geleidelijk de waarden hebben ontwikkeld die ten grondslag liggen aan het humanisme: gelijkheid, vrijheid en eerbied voor de rede,

Geïnspireerd door de culturele, religieuze en humanistische tradities van Europa, waarvan de waarden, die immer deel hebben uitgemaakt van zijn erfgoed, de centrale rol van de mens en zijn onschendbare en onvervreembare rechten, alsmede de eerbiediging van het recht, in de samenleving hebben verankerd, ...”

Aldus luiden de eerste twee alinea's van de preambule van de Europese Grondwet (of eigenlijk: 'het ontwerp-verdrag tot vaststelling van een GRONDWET VOOR EUROPA') die na anderhalf jaar vergaderen is opgesteld door de Europese Conventie (u kunt alles hierover vinden op www.grondweteuropa.nl).

De hele discussie over de verwijzing naar het christelijk erfgoed van Europa draait om de bovenstaande zinsneden. Nu is het belangrijk om recht te doen aan de geschiedenis van Europa, die zozeer gestempeld is door het christendom. U kunt het dan ook te mager vinden dat in de tweede alinea 'religieuze' staat en niet 'christelijke' en u kunt problemen hebben met 'de centrale rol van de mens' (waar is God gebleven?!), maar dat deze zin volstrekt geen recht doet aan de geschiedenis van Europa – wat in de discussies hierover regelmatig wordt beweerd – vind ik te ver gaan.

De eerste alinea van de preambule vind ik zorgelijker. In die passage lees ik toch, dat het humanisme als dé levensbeschouwing van Europa wordt opgevoerd en dan niet zozeer als dé lijn vanuit het verleden, maar als dé inzet voor de toekomst. Hoewel het humanisme in Europa overduidelijk christelijk geïnspireerd is, doet deze formulering Europa toch sterk tekort. Het christelijk geloof heeft een enorm stempel op de waarden van Europa gedrukt, doet dat nog steeds en zou dat moeten blijven doen. Gelijkheid is immers pas volledig en volwaardig als het gelijkheid voor God betreft. En vrijheid is immers pas bevrijdend als het een vrijheid is om God te dienen?!

Wat in de Grondwet zelf staat, lijkt mij echter toch belangrijker dan wat in de preambule staat. De 'Grondwet voor Europa' is een samenvoeging, herformulering en herijking van alle bestaande Europese verdragen, maar voegt ook veel nieuwe elementen toe. Dit is hét document voor de toekomst van Europa. Europa, best belangrijk.

Deel I is het "hart" van de ontwerp-Grondwet. Vrijwel alle 59 artikelen daarvan zijn nieuw, of betekenen grote wijzigingen ten opzichte van bestaande verdragen. Artikel 2 luidt: "De waarden waarop de Unie berust, zijn eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren. Deze waarden hebben de lidstaten gemeen in een samenleving die gekenmerkt wordt door pluralisme, non-discriminatie, verdraagzaamheid, rechtvaardigheid, solidariteit en gelijkheid van vrouwen en mannen." Kunnen christenen zich wel in deze waarden vinden? Dat lijkt mij een belangrijkere vraag dan die naar de preambule! Europa, best waardenvol ...

De Grondwet gaat over heel veel meer dan geschiedenis, wortels en waarden. In dit uitgebreide nummer van DenkWijzer hopen we u veel inzicht te geven in waar het allemaal om draait en wat wij daarvan moeten vinden. Europa, best ingewikkeld ... maar ook best boeiend! Als u dit leest is Europa nog maar drie weken verwijderd van de uitbreiding met tien nieuwe lidstaten. Europa, best uitgebreid.

Veel leesgenoegen toegewenst.

Oproepjes en Aankondigingen

- in dit nummer staan weer **ingezonden reacties**. Reageer ook op artikelen door een e-mail te sturen naar de redactie: denkwijzer@christenunie.nl
- op **donderdag 22 april a.s.** organiseert het wetenschappelijk instituut van de ChristenUnie (WI) weer haar jaarlijkse **Groen van Prinsterer-lezing**. In de aanloop naar de verkiezingen voor het Europees Parlement in juni leek ons de Europese Grondwet een toepasselijk onderwerp. Dr. J.W. Sap, universitair hoofddocent Europees recht aan de Vrije Universiteit zal de lezing hierover verzorgen. De lezing vindt plaats in stadskasteel Oudaen in Utrecht. Van harte welkom!

De EU als dienaress van God

Door Hans Valkenburg

De Europese verkiezingen staan voor de deur. Een gebeurtenis die tot op heden vooral in stille desinteresse de revue passeerde. Hans Blokland, lijsttrekker van de ChristenUnie/SGP-fractie, begrijpt daar echter niets van: "dankzij Europa is de lucht een stuk schoner, is het water een stuk schoner, en zijn de auto's een stuk schoner." Hij reageert op zestien stellingen over Europa, democratie en Europees beleid. "Ten aanzien van de kerntaken van de EU moet de wet van God voorrang krijgen op de nationale soevereiniteit."

Kijkend naar de geschiedenis kan je stellen dat de vorming van de EU het beste is wat ons in eeuwen overkomen is.

"Ja. Neem alleen al de laatste eeuw met twee wereldoorlogen en miljoenen slachtoffers. De Sovjet-Unie passeerde de revue, met vele slachtoffers in Rusland en Oost-Europa. We hebben dictaturen gehad in Duitsland, Italië, Portugal, Spanje en Griekenland. Maar inmiddels zijn al die regimes verdwenen, is er vrede, welvaart en veiligheid. We discussiëren soms misschien op het scherpst van de snede, maar we schieten elkaar niet meer dood! De vorming van de EU is een heel grote verandering ten goede. Bovendien is die vrede en welvaart er mede de oorzaak van geweest dat het IJzeren Gordijn in 1991 viel."

De EU is overheid, zij is dienaress van God.

"Dat is altijd een discussiepunt geweest. Maar als de lidstaten overheidsgezag overdragen aan de EU, dan ontnemen de Europese instellingen daaraan hun karakter en gezag, en zijn zij derhalve Gods dienaress, de burger ten goede. Zo dienen de instellingen zich dus ook te gedragen. Er is natuurlijk een groot verschil tussen Europa en de Nederlandse overheid. Je hebt er bijvoorbeeld geen regering en geen Tweede Kamer met regeringspartijen en oppositiepartijen. De EU is een organisatie van een geheel eigen soort, met een Europese Commissie, een Raad en een Europees Parlement, die gezamenlijk met de nationale regeringen van de lidstaten op unieke wijze de macht vormen. Die eigenzinnigheid heeft ervoor gezorgd dat de EU in christelijke kringen niet altijd als een regering werd gezien, maar dat is zij wel degelijk. Net als de gemeente, de provincie en de waterschappen overigens."

De EU is binnenkort af. Het is slechts een kwestie van het verder afstemmen van onderlinge wetgeving en regeren.

"Dat zouden we misschien wel willen, maar Roemenië, Bulgarije, Turkije, Oekraïne, Wit-Rusland, Moldavië, Kroatië, Bosnië-Herzegovina, Servië, Montenegro en

Macedonië voeren allemaal gesprekken met de EU over eventuele toetreding. De één in een wat verder gevorderd stadium dan de ander. Daarnaast zitten landen als Noorwegen, Zwitserland, IJsland en Liechtenstein in de wachtlijst voor eventuele toetreding. Deze landen weten nog niet of ze willen toetreden, maar werken al wel zeer nauw samen met de EU. Zo neemt een land als Noorwegen rücksichtslos alle EU-wetgeving over, voor het geval dat het land toch nog toetreedt. Dan heb je nog een land als Marokko, dat eventueel in de EU-trein wil stappen. En, niet te vergeten, er is een lobby in Europa die vindt dat Israël tot de EU moet toetreden. Met andere woorden, de grenzen van de unie zijn dynamisch.

"Het democratisch deficit van de EU wordt door de nationale parlementariërs zelf gecreëerd"

Maar ik vind dat men terughoudend moet zijn met het uitbreiden van de EU. Het karakter en de identiteit van Europa moet niet te gemakkelijk aangetast worden door het toelaten van grote landen, waarvan we niet zeker weten of ze klaar zijn voor de EU. Sterker nog, waarvan we niet zeker zijn of ze wel tot de EU behoren. Dat geldt zowel voor een land als Roemenië, dat minstens tien jaar achter loopt op Hongarije, als voor Turkije, dat een geheel andere cultuur heeft en gewoonweg niet tot Europa behoort. Ik heb veel respect voor de huidige premier van Turkije, en wil best met een open vizier naar toetredingskandidaat Turkije kijken, zoals Anker en Luitwieler dat in de WI-publicatie 'Richting Europa' stellen, maar ik kan niet anders dan concluderen dat Turkije zichzelf niet meer zal zijn als het land tot de EU toe zou treden. Daarom is het jammer dat in een ver verleden om geopolitieke redenen toezeggingen zijn gedaan aan Turkije. Ik zou opteren voor goede associatieakkoorden

met het land en het daarbij laten. Resumerend: er moet een duidelijke gezamenlijke basis zijn wil men toe kunnen treden tot de EU, én de EU moet er klaar voor zijn. Laten we dus eerst de toetreding van de tien nieuwe landen op 1 mei dit jaar maar eens verwerken.

Als natuurlijke grens voor de EU heeft EU-commissaris Bolkestein wel eens de grens van het schisma uit 1054 tussen de Oosterse kerk en de Westerse kerk genoemd. Ik voel daar wel voor. Er zit immers een duidelijk verschil tussen de westerse Latijnse cultuur en de oosterse Orthodoxe cultuur. Wordt de eerste gekenmerkt door individualiteit, persoonlijk geloof en persoonlijke verantwoordelijkheid, de tweede blinkt uit in collectiviteit, hiërarchie en volgzaamheid. Er zitten echter wel haken en ogen aan die schismagrens. Ze loopt immers dwars door landen als Roemenië en Bosnië, die toe willen treden.”

De EU is een ondemocratisch zwart gat. Om dat op te lossen zou er eigenlijk één EU-regering moeten komen die gecontroleerd wordt door één parlement.

“Eén van de grote misverstanden is dat het democratisch deficit van de EU op te lossen is met een Europese regering en dito parlement. Het ‘zwarte gat’ wordt immers vooral veroorzaakt op die terreinen waar het Europees Parlement (EP) én de nationale parlementen niets te zeggen hebben. Je zou dus geholpen zijn als in alle gevallen ofwel het EP ofwel de nationale parlementen hun democratische controle zouden kunnen uitoefenen. Daarnaast is er het probleem dat de nationale parlementen qua wetgeving achterlopen op de tandem van het EP en de Raad, en dat de nationale parlementariërs zich derhalve

maar niet bezighouden met hetgeen in het EP en in de Raad passeert. Dat moeten ze wel doen. Ze moeten hun ministers degelijk controleren. Zouden ze dat doen dan zou er geen sprake meer zijn van een democratisch deficit. Landbouw is daar een voorbeeld van. We hebben de landbouwministers de gelegenheid gegeven om tezaamen hun eigen EU-koninkrijkje te bouwen. Niemand had er meer grip op. Dat mag en hoeft niet te gebeuren! De nationale parlementen zouden zich moeten realiseren dat 70 procent van de wetgeving in Brussel gemaakt wordt. Derhalve zouden ze redelijkerwijs een zelfde percentage van hun tijd daarin moeten steken! Dus, agenda’s opvragen, informatie inwinnen en vragen stellen aan de hun bewindslieden. Nu is dat nog steeds van een belabberd niveau. Ik ben een keer bij een voorbereiding van de milieuraad geweest en dat was één grote vertoning van onwetendheid. Er waren vier leden van de milieucommissie aanwezig, die een paar oppervlakkige vragen stelden aan milieuminister Pronk. Door gebrek aan dossierkennis werd vervolgens niet doorgevraagd op de gegeven antwoorden. Erg frustrerend voor beide partijen: de minister kreeg geen serieuze adviezen, en de parlementariërs werden bij gebrek aan kennis met een kluitje in het riet gestuurd. Ofwel, het democratisch deficit wordt door de nationale parlementariërs zelf gecreëerd. Het kan ook anders. Er zijn landen die de EU op zijn waarde schatten en serieuze afgevaardigden sturen naar de nationale commissies die over Europa gaan. Zou je willen overgaan tot een volledige Europese regering, besef dan dat de overheid nog verder van de burger af zal staan dan nu het geval is. Bovendien zou de natio-

nale minister dan in theorie en praktijk niet meer verantwoordelijk zijn voor de gang van zaken. Dat is niet goed. In navolging van Bolkestein zeg ik dat Europa zich met haar kerntaken bezig moet houden: de grensoverschrijdende issues. De EU moet zich niet bezig houden met zaken die er op Europees niveau niet toe doen, zoals bijvoorbeeld cultuur. Leuk dat er mensen op Europees niveau vergaderen over dit soort zaken, maar het heeft geen enkele zin. Het verandert namelijk niets aan het gevoerde beleid in de lidstaten. Wat wel belangrijk is, is

In het midden: Hans Blokland in een vergaderzaal in Brussel met op de achtergrond de hokjes van de tolken. Rechts van hem Rijk van Dam.

dat er kwalitatief hoogstaande Europese wetgeving wordt gemaakt op het gebied van de interne markt, economisch zaken, financiën, industrie, transport, asielbeleid en milieu. Nu komt het in het EP nogal eens voor dat belangrijke issues die de kerntaken van de EU betreffen, moeten wijken voor dossiers die goed in het gehoor liggen. Erg frustrerend.”

De toetreding van tien nieuwe landen zal de politieke kleur in de EU doen veranderen.

“Nee. Er zullen vooral veel sociaal-democraten en christen-democraten toetreden, en die vormen nu ook de grote fracties. Het zou natuurlijk fantastisch zijn als we een christelijke fractie met gelijkgezinden uit andere landen van Europa zouden kunnen vormen, maar dat is zeer onwaarschijnlijk. We zijn daarvoor te klein. Ook na toetreding van de tien landen. Wel zouden we met gelijkgezinden eventueel een subgroep kunnen gaan vormen binnen onze huidige groep: Europa van Democratieën in Diversiteit (EDD), waarbinnen we qua spreektijd en rapporteurschap alle ruimte krijgen. Maar het is anderzijds ook niet uit te sluiten dat de ChristenUnie/SGP-fractie genoodzaakt is om zich bij de christen-democraten aan te sluiten. Een en ander hangt af van het voortbestaan van de EDD.”

De nationale soevereiniteit van de lidstaten van de EU moet wijken voor publieke gerechtigheid op Europees niveau.

“Dat zou ik niet zomaar in abstracto onderschrijven, maar neem ik bijvoorbeeld de drugsproblematiek in

Nederland, dan vind ik dat Nederland de EU-wetgeving op dat gebied moet omarmen en de coffeeshops moet sluiten. De huidige gang van zaken is werkelijk te gek voor woorden. Dan is de publieke gerechtigheid voor mij dus belangrijker dan de nationale soevereiniteit. Ten aanzien van de kerntaken van de EU moet de wet van God - wat mij betreft een betere definitie van publieke gerechtigheid - voorrang krijgen op de nationale soevereiniteit.”

De EU moet een rol gaan spelen in de wereldpolitiek.

“Het zou heel mooi zijn als de 25 EU-landen dezelfde opvattingen zouden hebben op het terrein van veiligheid en buitenlands beleid, maar dat is niet het geval. En deze zaken kan je binnen de EU niet met meerderheid van stemmen afdwingen, omdat ze het wezen raken van een natiestaat. Je kunt hier lang over discussiëren, maar de politieke wil ontbreekt gewoon. Bovendien, als de EU een politieke speler op mondiaal niveau zou willen worden, dan zouden de lidstaten veel meer moeten investeren in hun defensiemacht. Ook die politieke wil ontbreekt. Kijk bijvoorbeeld naar Nederland: wij komen budgettair onze NAVO-verplichtingen niet eens na! De EU is een militaire kruimel vergeleken bij Amerika. Daarom trekt Amerika zich ook zo weinig aan van Europa. Wil Europa dus een machtsbalans creëren ten opzichte van Amerika dan moeten landen als Engeland, Frankrijk en Duitsland maar eens binnen NAVO-verband beginnen met het optuigen van hun militaire slagkracht, zodanig dat ze hun eigen tuintje schoon kunnen houden. En ik noem nadrukkelijk de NAVO, anders wordt het een macht tégen Amerika en dat is onwenselijk. Juist binnen die verdragsorganisatie kun je elkaar op zaken aanspreken.”

Nederland moet niet zeuren als het gaat om het stabiliteitspact. Wees blij dat Frankrijk en Duitsland hun economie met wat investeringen aanslingeren.

“Het stabiliteitspact is een pact, een verdrag! Duitsland en Frankrijk moeten niet zeuren.

Je zou het pact kunnen aanpassen als dat gewenst is, maar als aanpassen betekent soepeler maken, dan ben ik er geen voorstander van. Als aanpassen daarentegen betekent dat je in een hoogconjunctuur meer gaat bezuinigen en in een laagconjunctuur meer gaat investeren, met andere woorden dat je een anticyclisch beleid wil gaan voeren, dan kan dat.”

De recente bomaanslagen in Madrid hebben de EU wakker geschud. Het heeft een perspectief-wisseling veroorzaakt, wat ertoe zal leiden dat men zich genoodzaakt ziet om tot een gezamenlijk veiligheids- en buitenlandsbeleid te komen, en wat procedures als de totstandkoming van de Europese grondwet in een stroomversnelling zal brengen.

“Ik denk dat Europa juist niet wakker is geworden van de aanslagen. Wat was de bedoeling van de bomaanslagen?

Angst aanjagen enerzijds en het straffen van de Spaanse regering anderzijds. De kiezer heeft dat beloofd. Men heeft toegegeven aan terrorisme, en als je terrorisme belooft lok je meer terrorisme uit. De Baskische afscheidingsbeweging ETA heeft in ieder geval een les geleerd: hun aanslagen hadden veel grootschaliger moeten. Dat is natuurlijk de verkeerde les. Het effect is nu dat we als EU-lidstaten niet gaan samenwerken, maar dat ieder zijn eigen plan trekt. Onder het motto 'help, wanneer ben ik aan de beurt' is men aan het toegeven. Kijk maar naar de reactie van Wouter Bos van de PvdA, die roept om het terughalen van de Nederlandse militairen. Teleurstellend. Natuurlijk is Europa geschrokken en gaat men nu over het veiligheidsbeleid praten. Maar dat duurt niet lang, vrees ik. Net als na 9-11. Men wilde er toen alles aan doen. Dat duurde echter maar twee maanden. Er liggen nog steeds bakken met wetgeving op het gebied van veiligheid uit die periode te wachten, die worden echter maar niet in behandeling genomen. Dit neemt niet weg dat terrorismebestrijding op Europees niveau van eminent belang is, wat mij betreft. En er is veel te doen op dat gebied. We hebben ons rondom de zaak Dutroux wel eens verbaasd over de slechte samenwerking tussen de politiekorpsen in België, maar dat geldt evengoed in ons land, weten we inmiddels, en het geldt helemaal op Europees niveau. We moeten daarom meer van elkaar leren en intensiever gaan samenwerken. Kennis uitwisselen. Een Europees Openbaar Ministerie is daarvoor niet nodig, die hebben de landen zelf en dat behoort zo te blijven. En wat betreft de Europese grondwet, er werd in het geheim al langer onderhandeld met Spanje om tot een oplossing te komen. Dat is nu echt niet ineens anders."

Poolse arbeiders worden terecht zoveel mogelijk geweerd aan de West Europese grenzen.

"Nee. Opnieuw gaat het hier om afspraken, en afspraak is afspraak. We hebben met elkaar besloten dat er vrij verkeer van mensen is in de EU, en dat moet er dus zijn. Met het dichtgooien van de grenzen geef je de toetredende landen het signaal af dat je ze niet serieus neemt, dat je ze niet vertrouwt. Bovendien jaag je de Oost-Europeanen die willen werken in onze landen, en dat willen ze, de illegaliteit in. Zo frustreer je de arbeidsmarkt nog meer dan bij een open toelatingsbeleid, waar bij men bang is dat de Polen onze banen komen inpikken. Een illegale gastarbeider stelt immers minder eisen dan een legale en vormt zo een nog grotere bedreiging voor de thuismarkt."

De eurofractie streeft naar een rechtvaardige EU, derhalve zullen handelsbarrières geslecht moeten worden. Ook als dit ten koste gaat van de Nederlandse boeren.

"Tja, de vraag is eerder in welk tempo breek je die barrières af. Het moet wel beheersbaar zijn. Als je rechtvaardig

wil zijn, moet je ook rechtvaardig zijn naar je eigen boeren toe, die te goeder trouw jouw richtlijnen al die jaren opgevolgd hebben. Je moet niet, zoals de PvdA dat wil, het roer radicaal omgooien. Dan maak je jouw eigen mensen kapot. Niettemin blijft overeind dat de belemmeringen voor de import van landbouwproducten uit ontwikkelingslanden dienen te verdwijnen."

Uit een enquête van het WI blijkt dat de meerderheid van de achterban asielbeleid op Europees niveau wil. De eurofractie gaat daar onverkort voor.

"Ja. Lees ons programma, daar staat het al sinds 1999 in."

Het feit dat de SGP en de ChristenUnie beiden met een eigen publicatie over Europa komen, geeft al aan dat de partijen eigenlijk geen eenheid vormen. Beide partijen hebben een andere basishouding in deze kwestie.

"Nee. Ik vind het gezond dat men in eigen kring een bezinning op dit onderwerp houdt, en kom vervolgens tot de conclusie dat de publicaties op grote lijnen met elkaar sporen. We werken al twintig jaar samen zonder spanningen op enig beleidsterrein."

Zelfs op het ChristenUnie-congres weet meer dan één-derde niet wat ze van de eurofractie moeten vinden of volgen ze het gewoon niet zo. De fractie is een gesloten bolwerk.

"Aan de uitnodigingen die we van de kiesverenigingen ontvangen zal het niet liggen. We zijn volop in het land aanwezig om over de EU te praten. Misschien heeft het met de fusie te maken. Daar is zoveel tijd in gaan zitten, dat men het politieke handwerk mogelijk wat vergeten is. Anderzijds heeft het ook te maken met de prioriteiten in de media. Men heeft nauwelijks tijd en ruimte voor 'Brussel'. En dat is jammer, want dankzij Europa is de lucht een stuk schoner, is het water een stuk schoner, zijn de auto's een stuk schoner, is de benzine een stuk schoner, zijn er strenge eisen gesteld aan afvalverbrandingsinstallaties, kunnen we in heel Europa gratis pinnen, ga zo maar door. Tijd voor een Brussel Vandaag naast Den Haag Vandaag dus."

Met voorkeurstemmen wordt een vrouw namens de ChristenUnie/SGP het EP ingestemd. De samenwerking met de SGP is dan verleden tijd.

"Ja. We hebben een kieswet in Nederland, en een dergelijke voorkeursactie zou betekenen dat zij erin komt. Daar heb ik niets over te zeggen, dan moet je bij het bestuur zijn. De SGP zal de samenwerking in ieder geval stopzetten."

De ChristenUnie/SGP-fractie mag blij zijn als ze twee zetels haalt.

"Ja, maar dan moet wel de hele achterban gaan stemmen."

Europa enquête

Door Erik van Dijk

Op 10 juni aanstaande kunt u uw stem uitbrengen op één Nederlander door wie u zich in de komende jaren het liefst in het Europees Parlement wilt laten vertegenwoordigen. Ooit was er ook sprake van, dat gelijktijdig ook een referendum gehouden zou worden over de Grondwet voor Europa. Dat is echter door de mislukking van de onderhandelingen in december 2003 voor onbepaalde tijd uitgesteld. Toch blijven dit maar hele beperkte mogelijkheden om uw mening te geven. Om ook úw mening in DenkWijzer een plek te geven, heeft de redactie een enquête gehouden. In dit artikel de resultaten!

De enquête is op 24 januari 2004 op het UnieCongres uitgedeeld. In de weken daarna kon deze ook op de website van het WI ingevuld worden. Voor de online enquête is reclame gemaakt in DenkWijzer, HandSchrift en de digitale nieuwsbrief van het WI. Op het UnieCongres zijn 149 enquêtes ingeleverd en via de website zijn er 52 ingevuld, waardoor het totaal staat op 201 enquêtes. Dank!

Van de geënquêteerden zijn 180 mensen lid van de ChristenUnie, vier alleen maar donateur van het WI en zes alleen maar lid van Perspectief. Elf personen vulden bij deze eerste vraag niks in.

In totaal vulden 72 donateurs van het WI, 26 leden van Perspectief, 24 leden van de Bestuurdersvereniging (raadsleden e.d.) en 87 bestuursleden van lokale verenigingen de enquête in (er waren meerdere antwoorden mogelijk; een bestuurslid van een kiesvereniging kan immers bijvoorbeeld ook tegelijk donateur van het WI zijn). 53% van de ingevulde enquêtes op het UnieCongres was van bestuursleden van de lokale verenigingen.

N.B.: Als percentages bij elkaar opgeteld niet precies 100% zijn, komt dat door afronding naar hele getallen en/of doordat bij enkele enquêtes deze vraag blanco was gelaten (meestal niet meer dan één of twee exemplaren).

Euro

De eerste inhoudelijke vraag was of men al gewend is aan de euro. 10% antwoordde 'nog lang niet', 49% 'bijna' en 41% 'helemaal'. Wel aardig om te zien dat van de jongeren (of om precies te zijn: leden van Perspectief) 77% aangeeft al helemaal aan de euro gewend te zijn. Ook de internet-enquêtes zitten met 53% voor 'helemaal' ruim boven het gemiddelde.

Is de euro goed voor de Nederlandse economie? Dat was de volgende vraag. 46% denkt van wel, 29% denkt van niet en 21% heeft geen idee. Ook hier weer een verschil tussen enerzijds de congresgangers en anderzijds de internetters en de jongeren. Bij de jongeren denkt 58% dat de euro goed is voor de nationale economie.

Leesvoer

In de tabel hieronder kunt u zien wat de respondenten hebben gelezen alvorens hun mening over Europa te bepalen. Het valt op dat slechts 52% van de bestuursleden die op het congres aanwezig waren het verkiezingsmanifest had gelezen (terwijl dit toch het congres was waar zij moesten besluiten over dat verkiezingsmanifest!). Dieper in de cijfers duikend ontdekten we zelfs dat 14% van deze bestuursleden alleen maar artikelen in HandSchrift gelezen en verder niets... Ook interessant is, dat juist de internetters het meest krantenartikelen en boeken lezen. Komt dit omdat dit de relatief hoger opgeleiden zijn?

Ik heb gelezen (meerdere antwoorden mogelijk):	TOTAAL	UnieCongres 24 januari 2004	Bestuursleden vereni- gingen op congres	Internet februari/ maart 2004	Totaal donateurs WI
verkiezingsmanifest van ChristenUnie-SGP voor de Europese verkiezingen	50%	54%	52%	37%	51%
artikelen in HandSchrift over de kandidaat-lijsttrekkers	72%	79%	77%	52%	75%
het boek Richting Europa (WI-publicatie december 2002)	18%	15%	8%	27%	38%
andere boeken over Europa	19%	15%	10%	33%	25%
het ontwerp-verdrag voor de Europese Unie ('Europese Grondwet')	16%	11%	6%	31%	19%
veel artikelen in kranten over Europa (ik volg de berichtgeving over Europese Unie goed)	55%	49%	43%	71%	63%

Eurofractie

We vroegen naar de tevredenheid met het functioneren van de eurofractie (de fractie van ChristenUnie en SGP in het Europees Parlement). Van alle respondenten is precies de helft plus één tevreden. Dat 35% aangeeft het niet te weten en/of het niet zo te volgen, zegt wellicht iets over de zichtbaarheid van de eurofractie. In de tabel kunt u zien dat er nogal wat verschillen zitten in de percentages voor de verschillende groepen geënquêteerden. Wonderlijk dat de lokale bestuursleden zo hoog scoren op 'weet niet / volg het niet zo' ...

Een andere vraag waarvan we het nu eens belangrijk vonden om te horen wat ánderen ervan vinden, is die naar de samenwerking met de SGP in het Europees Parlement. De tabel maakt duidelijk, dat de steun groot is, vooral onder 'het kader' van de ChristenUnie.

Ik ben tevreden over het functioneren van de eurofractie	ja	nee	weet niet / volg het niet zo
TOTAAL	51%	14%	35%
UnieCongres 24-01-2004	52%	11%	36%
Bestuursleden op congres	53%	5%	41%
Internet februari/maart 2004	46%	21%	33%
Totaal jongeren	31%	39%	31%
Totaal donateurs WI	49%	21%	31%
Totaal bestuursleden verenigingen	55%	6%	38%

Vindt u het goed, dat we op Europees niveau met de SGP samenwerken?	ja	nee
TOTAAL	89%	10%
UnieCongres 24-01-2004	93%	6%
Internetters	79%	21%
Totaal jongeren	77%	23%
Totaal donateurs WI	93%	7%
Totaal bestuursleden verenigingen	94%	3%

Lijsttrekker

Het zal de meesten van u niet ontgaan zijn, dat het bestuur van de ChristenUnie niet één, maar twee kandidaten had voorgedragen voor het lijsttrekkerschap voor de Europese verkiezingen: Peter van Dalen en Hans Blokland. Op het UnieCongres van 24 januari werd daar door het congres zelfs nog een derde kandidaat aan toegevoegd: Rijk van Dam. Wat vonden de geënquêteerden hiervan? Nu is het

vooral interessant om te kijken in de kolom van de congresgangers of - nog specifieker - in de kolom van de bestuursleden op het congres, want dat zijn de mensen die mogen stemmen. Overigens is ook de kolom 'internetters' bij alle vier de antwoordmogelijkheden nogal afwijkend van de rest. In z'n algemeenheid is er weinig steun voor het rechtstreeks laten kiezen door leden.

Ik vond de voordracht van de twee kandidaten goed	TOTAAL	UnieCongres	Bestuursleden op congres	Internetters	Totaal jongeren	Totaal donateurs WI	Totaal bestuursleden verenigingen
ja	32%	35%	30%	25%	31%	31%	28%
nee, het bestuur had een keus moeten maken	29%	27%	29%	35%	19%	24%	31%
nee, de kiesverenigingen hadden uit meer kandidaten moeten kunnen kiezen	32%	34%	37%	29%	39%	40%	37%
nee, de individuele leden hadden moeten kunnen kiezen	6%	3%	3%	12%	8%	6%	3%

Grondwet

Hoewel het nog niet bekend is wanneer het referendum over de Europese Grondwet gehouden gaat worden, stelden we toch de vraag wat men van plan is te gaan stemmen als het zover is.

Slechts een kleine 6% is van plan onvoorwaardelijk vóór de Grondwet te gaan stemmen. 24% zal alleen vóór stemmen als er een verwijzing naar het christendom in staat. Deze voorwaarde leeft het sterkst bij bestuursleden van kiesverenigingen (26%) en het minst bij jongeren (12%). Nog eens 26% heeft nog meer of andere voorwaarden voordat ze het vakje 'ja' aan zullen kruisen.

21% van alle respondenten is sowieso tegen deze Grondwet voor Europa (binnen deze groep zijn grote verschillen: de internetters springen hier met 33% opvallend boven uit, terwijl van de bestuursleden slechts 13% zegt tegen te zullen stemmen).

Een even grote groep als de tegenstemmers (ook 21%) weet nog niet wat te stemmen (waarbij de lokale bestuursleden met 26% het hoogst scoren en donateurs en internetters met 14% het laagst).

We vroegen ook naar de inhoud van de voorstellen voor de Europese Grondwet. Er is een meerderheid voor de voorstellen voor beperking van het stemmenaantal van grote lidstaten en voor het handvest van grondrechten. Ook veel steun krijgen de voorstellen voor een sterkere positie voor het Europees Parlement (48% van het totaal en maar liefst 65% van de internetters en 73% van de jongeren) en het handhaven van één Europese Commissaris per lidstaat. De minste steun is er voor een Europees leger apart van de NAVO (14%), maar ook een vaste voorzitter voor de EU (in plaats van een elk half jaar roulerend voorzitterschap) en een EU-minister van Buitenlandse Zaken krijgen geen warm onthaal.

Een sterkere positie van het Europees Parlement wordt door alle groepen het belangrijkste onderwerp gevonden, maar ook de beperking van het stemmenaantal van grote lidstaten en de verwijzing naar de christe-

lijke wortels van Europa worden belangrijk geacht (dat laatste vooral door congresbezoekers en donateurs).

Hoewel meer dan 40% het eens is met het handhaven van één Commissaris per lidstaat, wil men hier geen breekpunt van maken: slechts 17% vindt dit onderwerp belangrijk.

Beleidsterreinen

Welke onderwerpen vindt u belangrijk in de Europese politiek? Deze vraag leverde een redelijk duidelijke top vijf op. In volgorde van belangrijkheid: mensenrechten, ethische thema's, milieu, immigratie-/asielbeleid en economie. Landbouw volgt op enige afstand. De jongeren plaatsten immigratie-/asielbeleid duidelijk hoger in de top vijf. De 201 geënquêteerden vonden sociaal beleid en buitenlands beleid het minst belangrijk.

In de enquête vroegen we ook op welke van de volgende zes beleidsterreinen er (nog) meer bevoegdheden naar Europa mogen: milieu, landbouw, buitenlands beleid, asiel, sociale zaken en/of economie en financiën. Op een overtuigende eerste plaats kwam asiel (meer dan de helft koos alleen of onder meer voor dit terrein). Op ruime afstand gevolgd door milieu (zo'n 40%). Vervolgens op grote afstand gevolgd door buitenlands beleid en landbouw (beiden ruim 20%). Slechts weinig respondenten willen meer bevoegdheden naar Europa op gebied van economie/financiën of sociale zaken (voor het laatste terrein koos slechts 9%).

Mening

In hun mening over Europa blijkt een grote meerderheid (58%) van de ondervraagden in de afgelopen tien jaar net zo negatief en/of kritisch over Europa te zijn gebleven (24%) of zelfs negatiever/kritischer te zijn geworden (34%). Hoewel er onderlinge verschillen zijn, zitten alle categorieën respondenten boven de 50%. Het is opvallend dat juist bij de internetters het percentage het hoogste ligt: 67%. Als we alleen kijken naar 'negatiever/kritischer geworden' dan staan de internetters en jongeren bovenaan.

Ik ben in de afgelopen tien jaar in mijn mening over Europa	TOTAAL	UnieCongres 24-01-2004	Internet februari/ maart 2004	Totaal jongeren	Totaal donateurs WI	Totaal bestuursleden verenigingen
negatiever/kritischer geworden	34%	30%	48%	39%	29%	35%
positiever geworden	27%	30%	21%	31%	31%	23%
net zo negatief/kritisch gebleven	24%	26%	19%	15%	28%	29%
net zo positief gebleven	10%	10%	12%	12%	8%	9%

We vroegen in de enquête vervolgens ook hoe men de standpunten over Europa van de ChristenUnie waardeert. 42% van alle ondervraagden, 47% van de congresganger en maar liefst 52% van de bestuursleden van de lokale verenigingen vindt dat de ChristenUnie best wat sceptischer mag zijn over Europa. De donateurs van het WI, de via internet geënquêteerden en de jongeren zaten daar met respectievelijk 32%, 27% en slechts 19% duidelijk onder.

28% van het totaal en slechts 21% van de bestuursleden vindt dat de ChristenUnie best wat positiever mag zijn. Omdat bij het congres deze vraag door bijna een kwart

oningerd werd gelaten en wij ons afvroegen wat dat betekent (neutraal of weet niet?), hebben wij alleen bij de internet-enquête ook de opties 'de ChristenUnie doet het prima zo' en 'ik weet het niet' toegevoegd. Nu vond 33% dat de ChristenUnie het prima doet. 17,3% van de internetters wist het niet. Hier liet niemand de vraag leeg.

Uitbreiding

Tot slot stelden we twee vragen over de uitbreiding van de Europese Unie. De eerste ging over de komende uitbreiding met tien landen. De tweede over een eventuele toetreding van Turkije. Hieronder de resultaten.

Ik zie de komende uitbreiding van de EU met tien landen met vertrouwen tegemoet	ja	nee, ik maak me (grote) zorgen	ik weet niet wat ik ervan moet denken
TOTAAL	34%	38%	24%
UnieCongres 24-01-2004	30%	41%	26%
Internet februari/maart 2004	46%	31%	21%
Totaal jongeren	39%	27%	35%
Totaal donateurs WI	42%	32%	22%

Turkije mag ook bij de EU	ja, zo snel mogelijk	ja, maar dan moet dat land wel eerst zijn mensenrechten, economie e.d. op orde hebben	nee, want Turkije is een moslimland	nee (andere redenen)
TOTAAL	4%	35%	29%	29%
UnieCongres 24-01-2004	1%	30%	34%	30%
Internet februari/maart 2004	12%	48%	14%	27%
Totaal jongeren	4%	42%	8%	46%
Totaal donateurs WI	3%	44%	15%	33%
Totaal bestuursleden verenigingen	2%	37%	29%	26%

Uitbreiding zonder hervorming?

Opties voor de (Christen)Unie

Door drs Sander Luitwieler, assistent in opleiding Politicologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij verricht promotie-onderzoek naar de rol van Nederland bij de totstandkoming van EU-Verdragen. Hij is mede-auteur van de WI-publicatie 'Richting Europa'. Met dank aan mr drs Benjamin Anker voor zijn commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Met het mislukken van de onderhandelingen over een Europese Grondwet afgelopen december in Brussel achter de rug en de uitbreiding met tien nieuwe lidstaten uit Midden- en Oost-Europa voor de deur, wordt de Europese Unie (EU) opnieuw, maar dit keer wel heel hevig geconfronteerd met het probleem dat het onmogelijk lijkt de Unie uit te breiden zonder haar (eerst) voldoende institutioneel te hervormen. Hoe kan de Unie dit probleem oplossen? Dit artikel zal eerst het probleem verkennen en vervolgens ingaan op drie mogelijke opties om dit probleem op te lossen en daarbij aangeven welke positie de ChristenUnie in zou kunnen nemen.

De uitbreiding komt nu wel heel dichtbij: op 1 mei is het zo ver. Dan treden 10 landen uit Midden- en Oost-Europa toe tot de Unie. Het is de grootste uitbreiding in de geschiedenis van het Europese integratieproces en leidt bovendien tot een Unie die cultureel diverser is dan ooit tevoren. Langzaam maar zeker begint het besef bij de Unie te dagen dat deze uitbreiding wel eens veel ingrijpender zou kunnen zijn dan ze tot nu toe gedacht en gehoopt had. Symptomen van dit besef zijn het terugkrabbelen van de huidige lidstaten in de vorm van het opleggen van beperkingen ten aanzien van het vrije verkeer van werknemers uit de nieuwe lidstaten en de recent aangenomen motie door het Europees Parlement om de voor 2007 geplande toetreding van Roemenië niet door te laten gaan tenzij het land nog dit jaar orde op zaken stelt.

De mislukte onderhandelingen in Brussel kunnen worden gezien als de meest recente in een reeks van eerder gedeeltelijk of geheel mislukte pogingen de EU institutioneel te hervormen met het oog op de aanstaande uitbreiding. De gedachte hierachter was en is dat de institutionele structuur van de EU is ontworpen ten behoeve van de oorspronkelijke zes lidstaten en zou moeten worden hervormd om een Unie van meer dan 25 lidstaten effectief en slagvaardig te laten functioneren. Bij deze hervorming gaat het met name om de omvang en

samenstelling van de Europese Commissie, de herweging van stemmen in de Raad van Ministers en de uitbreiding van Raadsbesluitvorming via gekwalificeerde meerderheid in plaats van unanimititeit. De Intergouvernementele Conferentie (IGC) resulterend in het Verdrag van Amsterdam (1997), slaagde er niet in overeenstemming te bereiken over de omvang en samenstelling van de Commissie en de herweging van stemmen, en boekte slechts bescheiden vooruitgang wat betreft de uitbreiding van gekwalificeerde meerderheidsbesluitvorming. Ten tijde van Amsterdam gingen de staatshoofden en regeringsleiders nog uit van een bescheiden uitbreiding. Kort na de inwerkingtreding van het Verdrag van Amsterdam op 1 mei 1999, besloot de Unie echter haar onderhandelingen met de toenmalige groep van kandidaat-lidstaten te intensiveren en deze groep bovendien uit te breiden tot 12 landen. Dit maakte een grondige herziening van de Europese instituties eens te meer noodzakelijk. Het vervolgens in december 2000 gesloten Verdrag van Nice leverde echter slechts gedeeltelijke dan wel tijdelijke oplossingen op ten aanzien van de omvang en samenstelling van de Commissie en de herweging van stemmen, terwijl wat betreft de uitbreiding van gekwalificeerde meerderheidsbesluitvorming op de meer gevoelige beleidsdossiers nauwelijks of geen vooruitgang werd geboekt. Hoe tijdelijk en gedeeltelijk deze oplossingen waren, bleek gedurende de werkzaamheden van de eind 2001 ingestelde Europese Conventie en vervolgens de in oktober 2003 gestarte IGC, die uiteindelijk uitliep op een mislukking tijdens de Top van Brussel afgelopen december. Alsof er in Nice niets was afgesproken, kwam er tijdens de Top van Brussel een nieuw voorstel uit de hoge hoed wat betreft de omvang en samenstelling van de Commissie, terwijl vooral het vraagstuk van de stemmenweging – en dan met name het dwarsliggen van Spanje en Polen – de staatshoofden en regeringsleiders er uiteindelijk van weerhield overeenstemming te bereiken over een Europese Grondwet.

Zie hier het probleem waar de EU op dit moment mee te maken heeft: ze is er zelf in de afgelopen jaren niet, of in ieder geval onvoldoende, in geslaagd intern en instituti-

oneel orde op zaken te stellen, maar staat ondertussen wel voor de grootste en meest ingrijpende uitbreiding uit haar geschiedenis, waarvan de gevolgen pas in de komende jaren echt duidelijk zullen worden. Hoe kan de EU dit probleem oplossen?

Een eerste optie is het aantal en (daarmee) de diversiteit van lidstaten binnen de perken te houden. Na de toetreding van 10 landen op 1 mei aanstaande, zullen Roemenië en Bulgarije in 2007 of enkele jaren daarna volgen. RPF en GPV, en later de ChristenUnie zijn altijd een groot voorstander geweest van deze uitbreiding met in totaal 12 landen, vanuit de motivatie een streep te halen door de tweedeling die Europa lang gekenmerkt heeft en de idealen van vrede, stabiliteit en welvaart, die ten grondslag liggen aan het Europese integratieproces, ook voor Midden- en Oost-Europa bewaarheid te laten worden. Deze uitbreiding was zelfs de belangrijkste, zo niet enige, reden voor de Tweede Kamerfracties van GPV en RPF om destijds voor het Verdrag van Nice te stemmen. De optie van een geografisch begrensde Unie is dus – ook voor de ChristenUnie – eigenlijk nooit een optie geweest, of het moet zijn dat bij 27 lidstaten wel de grens is bereikt. Toch lijkt ook de toetreding van Turkije inmiddels slecht een kwestie van tijd en komen tevens de Balkan-staten en op termijn wellicht landen als de Oekraïne, Wit-Rusland en Moldavië in het vizier. Kortom, het debat over de geografische grenzen van de Unie zal de komende tijd meer en meer gevoerd gaan worden en ook de ChristenUnie zou er goed aan doen zich hierover te bezinnen. Haar positie inzake Turkije is bekend, maar hoe staat zij tegenover ander potentiële kandidaten?

Dat ook de ChristenUnie een Unie van in ieder geval 27 lidstaten voorstaat, is een belangrijke constatering, omdat de partij zich bewust dient te zijn van de noodzaak tot voldoende institutionele hervorming die een in die mate uitgebreide Unie met zich meebrengt. Een tweede optie is dan ook de EU alsnog en verder institutioneel te hervormen. Voor de stellingname van de ChristenUnie in het Europese en nationale parlement betekent dit dat hervormingen zoals een verkleining van de Europese Commissie en de invoering van dubbele meerderheidsbesluitvorming in de Raad (meerderheid lidstaten + tenminste 60% EU-bevolking), maar ook de uitbreiding van deze (gekwaliceerde) meerderheidsbesluitvorming op bepaalde gebieden, afgewogen zullen moeten worden tegen andere, voor de ChristenUnie mogelijk ongewenste onderdelen van een nieuw Verdrag c.q. een Europese Grondwet.

Deze optie lijkt voor de ChristenUnie het meest voor de hand te liggen, zeker als de partij tevens een voorstander

is van Europese samenwerking tussen alle lidstaten gezamenlijk en binnen een eenvormige institutionele structuur.

Een derde optie is namelijk dat een aantal lidstaten verder integreert dan de rest op bepaalde gebieden. Dit wordt ook wel 'flexibiliteit' of 'versterkte samenwerking' genoemd. Er zijn altijd elementen van flexibiliteit aanwezig geweest binnen de EU en haar voorgangers, maar meer als uitzondering dan als regel. Een belangrijk voorbeeld is de keuze van Groot-Brittannië, Denemarken en Zweden (voorlopig) niet deel te nemen aan de euro. Het Verdrag van Amsterdam heeft echter flexibiliteit als beginsel vastgelegd en het Verdrag van Nice heeft vervolgens de voorwaarden voor het aangaan van versterkte samenwerking versoepeld. Deze optie wordt naar voren gebracht door politici die ofwel bang zijn dat institutionele hervormingen (voorlopig) niet zullen worden doorgevoerd, ofwel die van mening zijn dat deze hervormingen op langere termijn toch onvoldoende zullen zijn om met alle lidstaten tezamen verder te kunnen integreren, ofwel die los van welke mate van hervormingen dan ook überhaupt verder willen integreren dan andere lidstaten willen en/of kunnen. Waarin de voorstanders van deze optie overeenstemmen is dat zij de dynamiek van het Europese integratieproces gaande willen houden door verdere verdieping van de samenwerking op bepaalde gebieden.

Behalve argumenten als het gevaar van structurele uitsluiting of onderschikking van bepaalde lidstaten en een toename van de complexiteit van het systeem, waardoor democratische controle bovendien bemoeilijkt wordt, zou het belangrijkste argument van de ChristenUnie tegen versterkte samenwerking(en) dan ook wel eens kunnen zijn dat de EU volgens haar zo langzamerhand 'af' is en er geen verdere verdieping van het integratieproces nodig is.

Aan de andere kant, als de keuze is tussen een formele kopgroep op grond van de – nog altijd behoorlijk stringente – Verdragsbepalingen inzake versterkte samenwerking en binnen het institutionele raamwerk van de Unie, of een informele kopgroep buiten het Verdrag en het raamwerk van de Unie om en met daarin een voortrekkersrol voor de 'grote drie' die de zaken onderling bekokstoven, is de formele variant wellicht toch te verkiezen boven een informele.

Samenvattend: de ChristenUnie dient de noodzaak tot institutionele hervorming van de EU met het oog op de komende uitbreiding(en) onder ogen te zien, zonder dat dit in haar visie hoeft te leiden tot verdere verdieping van het integratieproces met alle lidstaten gezamenlijk, laat staan met een deel daarvan.

Europa: vertrouwen in de

Door drs. Jan Wijmenga en mr. Annette de Vries, beleidsmedewerkers van de eurofractie

De Europese Unie staat aan de vooravond van de grootste uitbreiding sinds haar oprichting. Zeven voormalige leden van het Warschau-pact, twee eilandrepublieken en een ex-Joegoslavische deelrepubliek treden op 1 mei toe tot de Unie. De toetreding heeft voor de tien nieuwe lidstaten en voor Europa als geheel enorme consequenties. Het is de grootste uitbreiding ooit, die de grenzen van de Unie honderden kilometers oostwaarts verlegt. Het Oosten en het Westen worden herenigd.

Annette de Vries

De toetreding van de Midden- en Oost-Europese staten is voor de ChristenUnie altijd een principiële punt geweest. Er is geen andere weg dan deze landen, die deel uitmaken van het Europees continent en de Europese geschiedenis hun rechtmatige plek in de Unie te geven.

Jan Wijmenga

Ook de Nederlandse regering stemde volmondig in met de toelating van de kandidaat-lidstaten. Tot nu toe leek dit allemaal nog ver weg. Het was meer een mooi symbool, de vereniging van het wreed gescheiden Oosten en Westen. Nu het echter bijna zo ver is - de toetreding wordt binnenkort realiteit - lijkt onzekerheid de westerse lidstaten, waaronder Nederland, te bekruipeken. Het debat over de werknemers uit de nieuwe lidstaten is daar een voorbeeld van. Of de manier waarop met Polen wordt omgegaan; nadat in Nice in een verdragstekst het aantal stemmen in de Raad van Ministers is vastgelegd, krabbelt een aantal lidstaten nu terug. Zowel huidige als toetredende lidstaten lijken zich nu terdege te beseffen dat ze zich in een onomkeerbaar proces bevinden, een proces dat van grote invloed zal zijn op de verdere ontwikkeling van de Unie en een proces dat offers van alle - oude én nieuwe - lidstaten zal vragen.

80 duizend pagina's

De afgelopen jaren is er langdurig en zeer intensief onderhandeld over de toetredingseisen. De lidstaten zijn immers verplicht om zich te houden aan het zogenaamde acquis communautaire, waarmee de gehele Europese wetgeving wordt bedoeld. Dit acquis beslaat tegenwoordig zo'n 80 duizend pagina's wetstekst, die voor een groot deel ook in nationale wetgeving moeten worden omgezet. De huidige lidstaten hebben dit geleidelijk kunnen doen, want het acquis is een totaalproduct van de afgelopen decennia, maar de nieuwe lidstaten moeten dit geheel in een keer overnemen, en wel voordat zij toe kunnen treden.

Dat is een zware eis, zeker als bedacht wordt dat de huidige lidstaten nog steeds in gebreke blijven bij de implementatie van Europese wetgeving. Daar waar de huidige lidstaten dus niet voldoen, wordt van de toetreders perfectie verwacht. Het acquis beslaat alle terreinen waarop de Europese Unie geheel of gedeeltelijk zeggenschap heeft. Douanetarieven, emissienormen, de omvang van veewagens, uiterlijk van nummerborden, werktijden van chauffeurs, de tekst die op een blik eten mag staan, ... kortom: zeer uiteenlopende onderwerpen. Aan al deze normen en regels moeten de nieuwe lidstaten bij toetreding voldoen, al is voor een aantal terreinen uitstel, derogatie in vakjargon, bedongen, tot maximaal 2019.

Naast het overnemen van al deze wetsteksten, wat in sommige gevallen een complete hervorming van nationale wetboeken betekende, moeten de landen ook een geheel nieuwe overheidsorganisatie uit de grond stampen. Want, Europa heeft ook geld te verdelen. Veel geld.

De besluiten om de nationale arbeidsmarkten te beschermen zijn genomen op basis van speculatie en zelfs tegen eigen wetenschappelijk onderzoek in

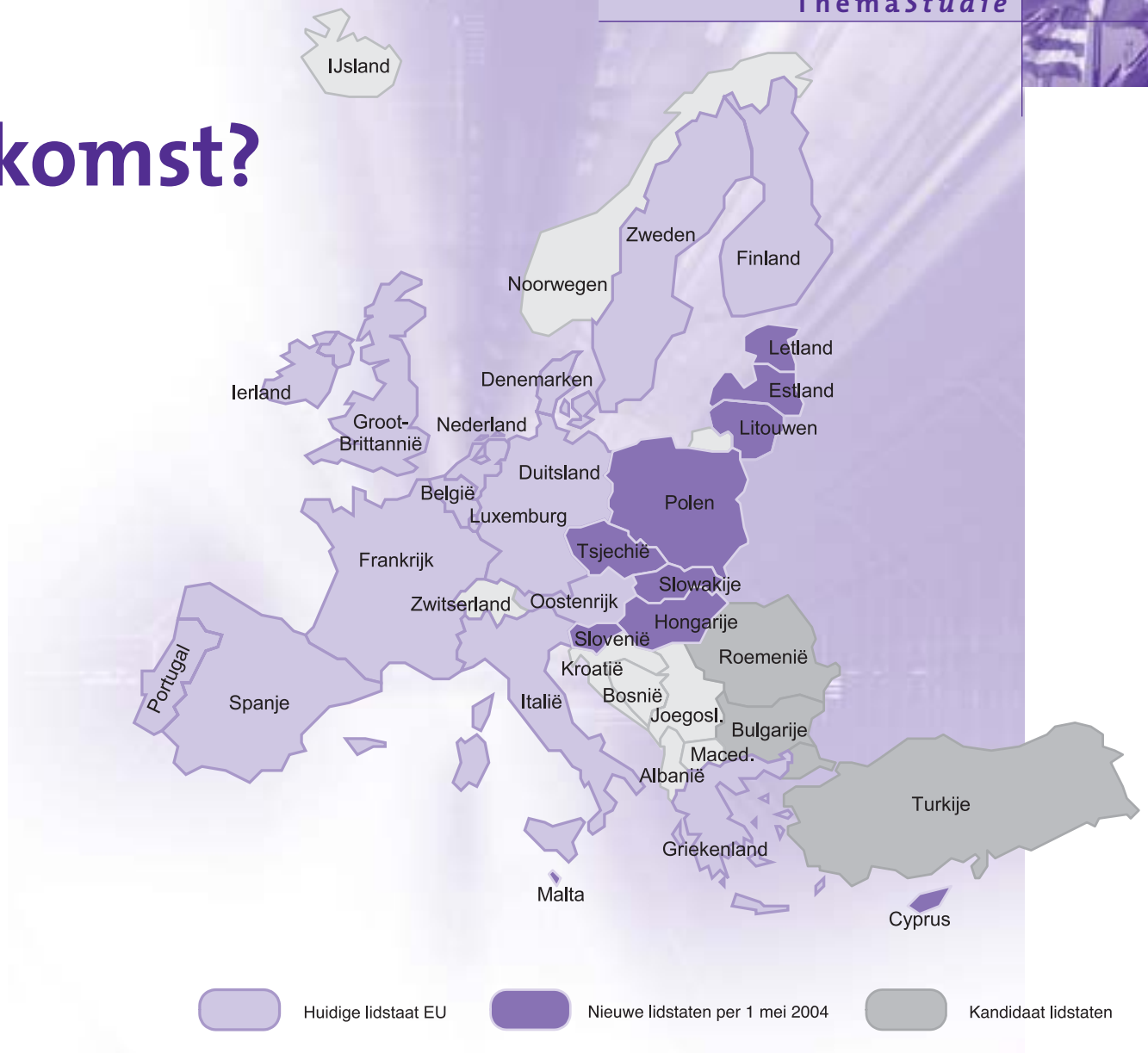
Landbouwsubsidies zijn de grootste kluit, maar ook uit structuurfondsen voor arme regio's, uit infrastructuurfondsen en uit de LIFE-regeling (natuurgebieden) kan geput worden. Maar dat geld zal alleen komen als er ook controle kan worden uitgeoefend op de besteding ervan. Daarvoor zijn speciale bureaus noodzakelijk die eerst volledig operationeel moeten zijn, want zonder controle komt Brussel niet over de brug.

Volwaardig

Naast alle eisen die gesteld worden aan de toetreding zijn er natuurlijk ook voordelen voor de nieuwe leden te verwachten. Men mag nu voluit meepraten en

toekomst?

meestemmen in alle organen van de Unie. In de Raad, de Commissie en natuurlijk het Parlement zal dit kunnen leiden tot een heroriëntatie van de prioriteiten van het beleid.

Maar waar het de nieuwe landen met name om zal gaan, is dat men nu volwaardig deel zal worden van een van de grootste machtsblokken van de wereld. Een blok dat gekenmerkt wordt door één interne markt, met vrij verkeer van goederen, kapitaal, diensten en personen. Zij zullen eindelijk volledig kunnen delen in de welvaart van het Westen en zich economisch kunnen ontwikkelen. Tenminste, dat hoopt(e) men.

Een vrij verkeer van goederen, kapitaal en diensten zal er zeker komen. Niemand zal er meer bezwaar meer tegen kunnen maken als een Slowaakse conservenfabriek zijn blikvoer op de Belgische markt wil brengen. Of een Hongaarse paardenhandelaar die in Denemarken zijn dieren op de markt wil brengen. Sinds een half jaar doemen er echter donkere wolken op, die deze heldere vooruitblikken bederven. Eén van de voordelen van de Europese Unie, namelijk het vrije verkeer van werkne-

mers, zal niet zo uitpakken als de toetreders hadden gedacht bij het ondertekenen van het toetredingsverdrag. In dit verdrag staat namelijk een paragraaf waar al veel om te doen was geweest, een paragraaf waarin de huidige lidstaten de mogelijkheid wordt gegeven om hun arbeidsmarkt voor maximaal vijf jaar af te schermen voor werknemers uit de nieuwe lidstaten.

Deze tekst is in het verdrag gekomen op verzoek van Duitsland en Oostenrijk, landen die hun oostgrens delen met Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije en Slovenië. Duitsland en Oostenrijk vreesden namelijk een toevloed van arbeidskrachten uit deze landen waardoor hun arbeidsmarkt verstoord zou worden.

Andere lidstaten, met Nederland nadrukkelijk voorop, wilden deze mogelijkheid niet geven, want, volgens het officiële standpunt van de Nederlandse regering, "sluit de volledige toepassing van het vrij personenverkeer het beste aan bij de Nederlandse visie op de uitbreiding en zal dit het juiste signaal aan de kandidaat-lidstaten geven."¹

Uiteindelijk is Nederland onder druk toch akkoord gegaan met de toevoeging van de bewuste paragraaf

aan het toetredingsverdrag, maar met de aantekening dat “Nederland geen gebruik zou maken van de in de toetredingsonderhandelingen overeengekomen mogelijkheden.”

Werkvergunningen

Deze adder onder het gras heeft de laatste maanden steeds harder gebeten: niet alleen Oostenrijk en Duitsland gingen beschermingsconstructies opzetten. Schoorvoetend volgde, soms onder druk van de nationale publieke opinie, de ene na de andere lidstaat. Op dit moment ziet het ernaar uit dat alleen de Ierse arbeidsmarkt na de toetreding vrij toegankelijk is voor werknemers uit de nieuwe lidstaten.

Die nieuwe lidstaten zijn woedend en dat is goed te begrijpen. Immers, de besluiten om de nationale arbeidsmarkten te beschermen zijn genomen op basis van speculatie en zelfs tegen eigen wetenschappelijk onderzoek² in!

De houding van de huidige lidstaten, inclusief Nederland, toont een gevaarlijke tendens. Nu de realiteit van de eenwording zich aan hen opdringt, lijken de huidige lidstaten terug te krabbelen.

Of de genomen maatregelen het gewenste effect zullen hebben is eveneens zeer de vraag. In Nederland is het aantal werkvergunningen gebonden aan een maximum van 22 duizend. Deze vergunningen kunnen bovendien alleen verstrekt worden als de werkgevers kunnen aantonen dat er voor de vacature geen Nederlandse arbeidskrachten beschikbaar zijn.³

Illegaal

Diverse werknemers- en werkgeversorganisaties hebben al aangegeven dat dit gemakkelijk omzeild kan worden door bijvoorbeeld Poolse arbeiders via een Brits bedrijf op basis van een detachingscontract in Nederland aan het werk te zetten. Detachering valt namelijk onder het vrije verkeer van diensten, en dat kan niet beperkt worden op basis van het toetredingsverdrag. Deze constructies leiden tot ongewenste situaties. De werknemers worden onderbetaald en hebben weinig rechten. De bewuste bureaus kunnen op deze wijze onder de gebruikelijke kosten duiken en zorgen dus voor marktverstoring. Kortom, er gebeurt precies dat wat de Nederlandse overheid probeert te voorkomen door de beperkende maatregelen.

Bovendien had de Nederlandse regering juist door de toelating van werknemers uit de toetredende landen een kans gehad om de illegale arbeid aan te pakken. Immers, werk dat weinig opleiding vraagt en arbeidsintensief is, wordt nu vaak verricht door arbeiders van

diverse afkomst, zonder werkvergunning. Illegaal dus. Werkgevers zijn best bereid om op een legale manier in hun arbeidsvraag te voorzien, als er tenminste voldoende potentiële arbeidskrachten zijn. En die ontbreken nu juist. Het werk is namelijk voor de Nederlandse beroepsbevolking niet aantrekkelijk: intensief en met een relatief lage vergoeding. In die arbeidsvraag wordt op dit moment dus voorzien door illegale arbeid. Het Centraal Planbureau schat alleen al het aantal illegalen afkomstig uit de toetredingslanden op 25 tot 33 duizend⁴. Deze mensen voorzien nu in hun bestaan door het verrichten van werk waarvoor geen legale werknemer te vinden is. Door de arbeidsmarkt deels af te sluiten voor werknemers uit de nieuwe lidstaten zal in deze situatie weinig veranderen. Werkgevers kunnen immers nog steeds niet legaal worden voorzien in hun arbeidsvraag.

De Nederlandse overheid had van een veel grotere realiteitszin blijk kunnen geven door geen limiet te stellen aan het aantal werkvergunningen. Dan hadden de huidige illegale arbeiders namelijk op een eenvoudige manier gelegaliseerd kunnen worden. Als dit gepaard zou gaan met een versterkte controle op illegale arbeiders zouden er maar weinig redenen zijn voor werkgevers om niet hun arbeiders op een legale manier te rekruteren. Daarmee had de regering twee vliegen in een klap geslagen; een warm welkom voor de nieuwe lidstaten en een oplossing voor het probleem van illegale arbeid.

Woordbreuk

Het argument dat dit leidt tot verdringing van de autochtone beroepsbevolking is niet erg sterk. Immers, op dit moment zou er dan ook al sprake moeten zijn van verdringing gezien de grootte van de groep illegale arbeiders. Verstrekking van werkvergunningen aan deze groep kan alleen leiden tot een omzetting van illegale in legale arbeid. De effecten hiervan zouden bijzonder positief kunnen uitpakken. Niet alleen worden er dan eindelijk stappen ondernomen tegen de vaak schrijnende situaties waarin illegale arbeiders verkeren, zonder sociale voorzieningen en arbeidszekerheid, ook zou er voor de schatkist een positief effect mogelijk zijn, door een toename van belastingopbrengsten. Hiermee wordt tevens het criminele circuit dat in de vraag naar illegale werknemers voorziet de voet dwars gezet.

Kortom, of de maatregelen effectief zullen zijn dan wel contraproductief zullen werken moet nog blijken. Dát de maatregelen genomen zijn is een veel schadelijker stap, principieel gezien. Niet alleen pleegt Nederland hiermee woordbreuk tegenover de toetredingslanden, ook is het zeer ongebruikelijk dat lidstaten elkaar het recht ontzeggen om de voordelen van de interne markt ten volle te benutten. De Europese Unie is juist gebouwd op het idee van één interne markt, waarin

bedrijven, kapitaal, diensten én personen uit alle lidstaten vrij kunnen bewegen. De genomen maatregelen, ook al zijn deze op grond van het toetredingsverdrag toegestaan, zouden kunnen gaan fungeren als een precedent. Het vertrouwensbeginsel loopt hiermee dan ook ernstige averij op.

De uitbreiding is een feit. Dat dit offers vraagt van de toetreders is ook een feit. Maar de huidige lidstaten moeten onder ogen zien dat het ook offers van hen zal vragen

De houding van de huidige lidstaten, inclusief Nederland, toont een gevaarlijke tendens. Nu de realiteit van de eenwording zich aan hen opdringt, lijken de huidige lidstaten terug te krabbelen. Door de maatregelen op het gebied van het vrije verkeer van werknemers wordt aan de toetredende lidstaten een negatief signaal afgegeven. Ze mogen participeren, maar niet zoals de huidige lidstaten.

De ChristenUnie stelde in haar vorige Europese verkiezingsprogramma dat het van groot belang is om een tweederangs positie van deze landen te vermijden. Met respect voor de identiteit van de Midden- en Oost-Europese landen moest hen een volwaardige plek in de Unie gegeven worden. Alleen op die manier wordt deze staten recht gedaan en is er bovendien een kans dat zij vertrouwen krijgen in de Unie. Dat vertrouwen is van levensbelang voor de Unie, want de toetreders zullen het de komende jaren alleen maar moeilijker gaan krijgen.

Hongarije

De economische vooruitgang die de burgers in de nieuwe lidstaten verwachten zou nog wel eens een tijd op zich kunnen laten wachten. Als ze dan ook nog het gevoel krijgen als tweederangs staten te worden behandeld, zal dit de weerstand in deze landen alleen maar versterken. Er kan een klimaat van wederzijds wantrouwen ontstaan. En dat terwijl de Unie zich de komende jaren in een cruciale, woelige en onzekere periode bevindt. De toetreding van zoveel staten vraagt immers een immense omschakeling van het Europese bestuursapparaat en van de betrokken lidstaten. Zonder volledige inzet dreigt de kans op mislukking van een project dat niet mag mislukken.

De - begrijpelijke - reactie van Hongarije is een teken aan de wand. Hongarije dreigt met de beperking van de toegang tot zijn arbeidsmarkt per 1 mei 2004, de toetredingsdatum van Hongarije. "Hongarije is een land dat trots is op zijn waarden en kennis. Dit arbeidsmarktbesluit is in de eerste plaats een uitdrukking van het feit dat we op gelijke voet staan met de andere EU-lidstaten", aldus minister-president Medgyessy tijdens een

persconferentie⁵. Zo worden de huidige lidstaten met gelijke munt terugbetaald en is de toon gezet. Hopelijk zullen de huidige lidstaten op tijd beseffen dat ze met vuur spelen en hun houding wijzigen. De uitbreiding is een feit. Dat dit offers vraagt van de toetreders is ook een feit. Maar de huidige lidstaten moeten onder ogen zien dat het ook offers van hen zal vragen. De huidige korte-termijn-politiek zou anders wel eens zeer schadelijk kunnen gaan worden voor het voortbestaan van de Unie op de lange termijn.

¹ Uit het Memorie van Antwoord van de regering bij de behandeling van het toetredingsverdrag (TK 28 972 (R 1378)).

² Het Centraal Planbureau (CPB) concludeerde dat Nederland niet meer dan 5 tot 10 duizend werknemers per jaar uit de nieuwe landen heeft te verwachten.

³ Naschrift 25-03-04: Inmiddels heeft het Kabinet onder druk van Eerste en Tweede Kamer toch besloten om geen quotum in te stellen. Het Kabinet houdt echter wel vast aan een beperking van het vrije verkeer van werknemers en is nog bezig om hier een nieuw besluit over op te stellen.

⁴ Financieel Dagblad, 5 maart 2004.

⁵ CPB Notitie "Arbeidsmigratie uit de Midden- en Oost-Europese landen", Den Haag, januari 2004, p. 3.

Dossier 'Batterijenrichtlijn'

Over rapporteurschappen en het werk van een eurofractiemedewerker

Door Erik van Dijk

Rapporteur

In het Europees Parlement wordt bij elk beleidsvoorstel van de Europese Commissie een EP-lid aangewezen als rapporteur. Hij of zij duikt in het betreffende voorstel, zorgt voor een samenvatting, maakt de voetangels en klemmen inzichtelijk en begeleidt de parlementaire behandeling. Een rapporteur trekt al het vooroverleg: informeel overleg met andere fracties en gesprekken met lobbyisten, belanghebbende organisaties e.d. Een rapporteur heeft dan ook een behoorlijke voorsprong op andere parlementariërs en mag en kan zijn of haar eigen voorstellen en visie in het rapport verwerken. Voor het verkrijgen van een rapporteurschap bestaat een ingewikkeld verdeelsysteem. Iedere fractie kan punten sparen. De fractie met de meeste punten kan een onderwerp claimen. Voor de batterijenrichtlijn hadden ook andere fracties (socialisten, liberalen, christen-democraten) zich ingeschreven voor dit belangrijke dossier, maar Hans Blokland kreeg het omdat hij net iets meer punten had gespaard. Andere rapporteurschappen van Hans Blokland in de afgelopen jaren:

- afvalverbranding
- in- en uitvoer van afvalstoffen
- afvalstatistiek (hoeveel wordt er nu geproduceerd, gestort, gerecycled)
- in- en uitvoer van chemische stoffen
- vliegtuiglawaai (geluidsarme vliegtuigen)
- geluidsheffingen op vliegtuigen

Het is beste bijzonder dat de eurofractie regelmatig grote dossiers krijgt toegewezen. Dat komt o.a. door de ervaringen van Hans Blokland, Rijk van Dam en Bas Belder.

In het kantoor van de eurofractie aan de Willemskade in Rotterdam werken elf beleidsmedewerkers voor de drie Europarlementariërs van de gecombineerde ChristenUnie-SGP-fractie. Elke beleidsmedewerker heeft één, twee of drie commissies onder zijn of haar hoede. Wouter Boonzaaijer (foto) heeft - naast zijn wethouderschap in de Rotterdams deel-gemeente IJsselmonde - bij de eurofractie de Commissie milieubeheer, volksgezondheid en consumentenbeleid onder zijn hoede. Wat doet deze rechterhand en 'ghost writer' van Hans Blokland zoal?

Batterijenrichtlijn

"EP wil verbod op zware metalen in batterijen"

(www.afvalonline.nl, 18-02-2004)

Het Europees Parlement behandelt een voorstel van Hans Blokland om het voorstel van de Europese Commissie voor de Richtlijn batterijen uit 1991 te wijzigen. In april wordt pas definitief over het voorstel gestemd. Volgens Wouter Boonzaaijer, fractieassistent van Hans Blokland, zijn de suggesties over het algemeen positief ontvangen. Blokland wil in principe batterijen met zware metalen als kwik, lood en cadmium verbieden. Toepassingen die niet zonder batterijen met zware metalen kunnen worden vrijgesteld. Vaak zijn die toepassingen zeer specifiek en is de kringloop goed te sluiten zodat het niet waarschijnlijk is dat die batterijen in het milieu terechtkomen. Voor de risicogroep van draagbare batterijen, die niet in een gesloten kringloop zitten, zijn inmiddels zeer goede alternatieven voor zware metalen voor handen. Blokland vindt een verbod daarop logisch omdat zware metalen in andere Richtlijnen, zoals die voor elektrische apparatuur en auto's, ook verboden zijn. Oorspronkelijk stond dit verbod ook in het voorstel van de Commissie. Uit een risicoanalyse, een soort van MER, van deze batterijen kon geen conclusie worden getrokken. Onder druk van de industrie is toen het cadmium verbod op batterijen komen te vervallen. Daarvoor in de plaats wordt een verplichte inzameling van tachtig procent van de Nikkel-cadmium-batterijen voorgesteld door de Europese Commissie. Absurd noemt Blokland het voorstel van de Commissie om huishoudelijk afval te gaan onderzoeken om te kijken of de doelstellingen gehaald worden. Hiervoor zouden honderdduizenden tonnen huishoudelijk afval moeten worden onderzocht op de aanwezigheid van NiCd-batterijen. Hoeveel dat gaat kosten en wie dat gaat betalen is onbekend. Het weren van zware metalen ligt veel meer voor de hand. Andere amendementen die door Blokland zijn ingediend betreffen het verbod op de export van batterijen, tenzij expliciet is aangetoond dat export nodig is voor recycling. Verder wil hij dat het milieuartikel de enige rechtsgrondslag is. Hierdoor verdwijnt de economische grondslag, en kunnen lidstaten eenvoudiger strengere normen eisen.

¹ Voor de namen en portefeuilles van de overige beleidsmedewerkers zie www.eurofractie.nl

² Verordeningen gelden meteen voor heel Europa / alle lidstaten. Richtlijnen zijn een soort Europese wetten die nog in nationale wetgeving moeten worden omgezet.

³ Dit zijn de EP-leden uit de andere fracties die woordvoerder en gesprekspartner op dit onderwerp zijn en over de schouders van de rapporteur meekijken.

Wat er zich rond een dossier afspeelt

24 november 2003: Voorstel voor een RICHTLIJN VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD inzake batterijen en accu's, alsook gebruikte batterijen en accu's van de Europese Commissie (57 pagina's) is gestuurd naar het EP en de Raad. De bestaande richtlijn dateert uit 1991 en is onduidelijk, te beperkt en wordt niet goed nageleefd. Sinds 1999 circuleren er al voorstellen binnen het apparaat van de EC. Jarenlang is er gewacht op het naar buiten komen van een voorstel van de EC. Er is al die tijd erg veel gelobbyde door de industrie, vooral over het eventuele verbod op cadmium (cadmium is slecht voor het milieu).

27 november: Hans Blokland in de milieuc commissie alvast aangevoerd als rapporteur.

15 december: voorzitter van het EP deelt mee dat het commissievoorstel is verwezen naar de milieuc commissie en dat de industrie-commissie een advies zal uitbrengen.

19 december: verschillende vertegenwoordigers van de industrie worden door Hans en Wouter ontvangen in Rotterdam om te horen wat zij vinden van het Commissievoorstel.

8 en 22 januari 2004: gesprekken in Brussel met andere vertegenwoordigers uit de batterijen-sector (de cadmium-industrie, Varta, recyclingbedrijven, overkoepelende organisaties van batterijdragende producten, directeuren van grote bedrijven, etc) en met de ambtenaar van de Europese Commissie die het Commissievoorstel heeft geschreven. Deze gesprekken doen Hans en Wouter zoveel mogelijk samen.

27 januari: er was een opiniërende discussie gepland in de milieuc commissie. Deze is niet doorgegaan wegens tijdgebrek (er stonden teveel andere punten op de agenda).

Ondertussen is er een aantal weken veel gelezen, getelefoneerd, gediscussieerd en geschreven om uiteindelijk tot eigen voorstellen te komen.

29 januari: het ontwerpverslag is klaar (Wouter heeft het in het Engels geschreven om de communicatie soepeler te laten lopen; de meeste communicatie gaat sowieso in het Engels, dus parlementariërs en medewerkers denken over dit onderwerp zo langzamerhand alleen maar in het Engels) en wordt naar de vertaling gestuurd (bevat 53 amendementen die elk afzonderlijk worden toegelicht plus een algemene toelichting (totaal 37 pagina's) en moet vertaald worden in alle elf officiële talen van de EU).

4 februari: de Europese organisatie inzake draagbare batterijen (waar vooral producenten bij zijn aangesloten (<http://www.epba-europe.org>)) organiseert een presentatie en lunch-debat met Hans Blokland en de schaduw-rapporteurs. Ook Hans Blokland houdt een presentatie.

12 februari: het rapport is beschikbaar in alle talen en wordt toegestuurd naar alle fracties. Inmiddels hebben de lobbyisten ook direct een exemplaar te pakken gekregen.

13 februari: ontmoeting van Hans Blokland met de organisatie inzake draagbare batterijen. Er vindt een pittige discussie plaats over de voorstellen van Hans Blokland. De industrie is niet blij dat de schadelijke zware metalen uit de batterijen zouden moeten.

16 februari: uitgebreide discussie over het ontwerpverslag. Hans zegt toe om nog verder te kijken naar de inzamelingsdoelstellingen.

20 februari: Hans stuurt enkele gewijzigde voorstellen naar collega's. Er komen enkele reacties binnen. Onderhandelingen over deze voorstellen zullen in een later stadium volgen.

23 februari: discussie in de industrie-commissie.

4 maart: deadline voor amendementen voor de milieuc commissie (alle leden kunnen zelf amendementen indienen).

Wouter Boonzaaijer op 12 maart:

Inmiddels heb ik de amendementen binnen die door de andere Europarlementariërs in de milieuc commissie zijn ingediend. Er zijn er maar liefst 214 bij gekomen. Dit is veel meer dan gemiddeld. In totaal hebben we nu dus 267 amendementen (inclusief de 53 uit het rapport van Hans Blokland). Op 5 (of 6) april zal over al deze amendementen in de milieuc commissie gestemd worden.

Ze moeten nog vertaald worden, maar ik ben ze alvast aan het beoordelen (de meesten zijn in het Engels). Ik probeer de grote lijnen erin te ontdekken. Vervolgens zal ik in overleg treden met deze EP-leden (of de assistenten ervan). Op deze manier proberen we al voor de stemming tot overeenkomst te komen, of in ieder geval een meerderheid te verwerven voor onze voorstellen.

Hans heeft nog 12 amendementen ingediend. Het gaat hierbij vooral over de uitzonderingen op het verbod op cadmium (amendement 12) en over de inzamelingsdoelstellingen van de draagbare batterijen (amendement 5).

In de vergadering van de milieuc commissie van 16 februari is hierover gediscussieerd. Hans heeft toen beloofd dat hij met gewijzigde voorstellen zal komen. Dit heeft hij dus nu gedaan.

18 maart: industrie-commissie stemt over advies aan milieuc commissie.

5 of 6 april: stemming in de milieuc commissie over het rapport van Hans en alle amendementen. Hans leidt de behandeling, geeft stemadviezen en toelichtingen e.d.

In de week van 20 april: discussie en stemming in de plenaire vergadering van het EP in Straatsburg. De rapporteur heeft daar relatief veel spreektijd. Dan is de eerste lezing in het EP afgerond, nog net voor de verkiezingen. De Raad van ministers zal naar alle waarschijnlijk onder Nederlands voorzitterschap een gemeenschappelijk standpunt innemen. Daarna kan de tweede lezing beginnen. In tweede lezing moeten de standpunten van EP en Raad op elkaar afgestemd worden. Namens het Parlement kan er met de Raad onderhandeld worden door de rapporteur. Zo mogelijk zal er via informeel overleg overeenstemming bereikt worden.

'The Right to Govern'

De democratische legitimiteit van

Door Erica ter Haar-van Twillert, student Politicologie aan de Universiteit van Amsterdam

Staden, A. van,
'The Right to Govern:
The democratic Legitimacy
of the European Union',
Clingendael institute,
study 20, The Hague, 2003

Dr. Alfred van Staden begint zijn studie over de democratische legitimiteit van de Europese Unie met een algemene definiëring van legitimiteit. Achtereenvolgens worden de zwakke legitimiteitsbasis van de Europese Unie, de opties om de Europese legitimiteit te versterken en de valse hoop van de Europese Conventie op vergroting van de legitimiteit behandeld. Daarna wordt de koppeling tussen legitimiteit en identiteit gelegd en het ontbreken van Europese identiteit uitgewerkt. In het volgende hoofdstuk komt de vraag aan bod waar de Europese Unie heen gaat; wat is de missie, wat is het eindpunt? Tot slot volgen zijn conclusies.

Het uitgangspunt van Van Staden is dat de toekomst van de Europese Unie wordt bedreigd door een gebrek aan democratische legitimiteit. Hij gaat op zoek naar de structurele oorzaken van het probleem van zwakke publieke acceptatie. De belangrijkste conclusie van de studie is dat het doel van het verkrijgen van een bredere acceptatie van Europese Governance niet bereikt kan worden door de macht en mogelijkheden van het Europese parlement te vergroten of door het vinden van niet-parlementaire vormen die de representatieve democratie kunnen vervangen. Zulke vervangende vormen zijn hervormingen op het gebied van een grotere transparantie, machtsbeperkingen of vergroten van de betrokkenheid van belangengroepen en subnationale actoren in de vorming van Europees beleid. De enige oplossing voor het legitimiteitsprobleem wordt volgens Van Staden echter gevonden in meer radicale hervorming. Dit zou moeten leiden tot een politieke unie of een Europese regering waarmee burgers zich kunnen identificeren en waarvan de samenstelling een reflectie is van de uit-

komst van de Europese verkiezingen. Wanneer burgers niet de kans krijgen om hun eigen Europese leiders te selecteren en hun steun weer in te trekken wanneer het niet gaat zoals zij willen, dan zal de animo voor de verkiezing van het Europees Parlement laag blijven. Van Staden geeft in het verloop van de studie aan dat er wel versterkingen zijn voor de machtsuitbreiding van het Europees Parlement - vooral op het gebied van wetgeving -, maar dat deze hervormingen onvoldoende zijn.

Voor diegene die een sterke interesse hebben voor de structuur en het democratisch gehalte van de Europese Unie is het een goede studie om te lezen. Het geeft helder het legitimiteitsprobleem en het identiteitsprobleem van Europa weer. In de studie worden geen praktische oplossingen gegeven binnen de huidige situatie. Dat is het sterke en tegelijk ook het zwakke punt van de studie.

Ik ben het met de schrijver eens dat er een gebrek is aan Europese identiteit en dat het van belang is om

deze identiteit te verbeteren. Door de oplossingen niet te zoeken binnen de huidige stand van zaken rond de vormgeving van de Europese Unie maar te pleiten voor een federaal Europa is het mogelijk een sterke oplossing te geven voor het verhogen van die identiteit. De vraag is echter of de burger dat wil. Aangezien de Europese burger in het geheel niet positief staat tegenover een Europese federale staat, is het mijns inziens democratisch gezien onmogelijk om zo radicaal te hervormen. In het rapport komt naar voren dat een federaal Europa nodig is voor de ontwikkeling van identiteit. Maar het stichten van een federatie kan alleen bij voldoende identiteit. De schrijver ziet de conventie als een gemiste kans om te komen tot een meer politieke unie. Maar gezien de situatie en het tekort aan identiteit is het logisch dat het (nog) niet mogelijk is om te komen tot die politieke unie. Bovendien zal een politieke unie wel de legitimiteit verhogen en waarschijnlijk ook een bijdrage leveren aan de identiteit, maar dat is nog weer wat anders dan politiek betrokken zijn. Kijk maar naar de politieke

de Europese Unie

lauwheid die er in representatieve democratieën kan heersen.

Unieke identiteit

In de literatuur wordt aangegeven dat de Europese Unie een 'sui generis' is. Het is iets opzichzelfstaands, niet zomaar te vergelijken met enige andere vorm van samenwerking tussen landen en niet vergelijkbaar met een federale staat. Door deze unieke situatie zijn er ook geen bestaande oplossingen voor de structuur van de Unie.

Daarnaast durf ik de bedreiging die zo duidelijk als uitgangspunt wordt genoemd te betwijfelen. Vanuit democratisch oogpunt is het natuurlijk niet goed dat de Europese Unie nog zo ver van de burger af staat, terwijl de Europese besluitvorming van wezenlijke invloed is op het nationale, regionale en lokale bestuur. Maar Europa heeft zich ondanks deze onbekendheid en geringe affiniteit bij de burger toch altijd verder ontwikkeld. In de huidige maatschappij waarbij veel belangen grensoverschrijdend zijn is samenwerking noodzakelijk. De vraag is hoe ver wil en moet je gaan voor een effectieve samenwerking?

Bij veel burgers bestaat negatieve beeldvorming over Europa. Europa brengt niet veel goeds en is voor het gevoel heel ver weg. In de studie van Van Staden worden een aantal interessante punten genoemd, die volgens mij van grote invloed zijn op dat identiteitsgevoel.

Ten eerste is dat de media. Hoe is de beeldvorming van Europa in de media. Hoeveel tijd en ruimte wordt er besteed aan de besluitvorming

van de Europese Unie? Op welke wijze wordt er aandacht aan besteed? Gezien het belang ervan mijns inziens te weinig en te vaak alleen negatief.

Ten tweede wordt terecht opgemerkt dat nationale regeringen zich te veel achter Europa verschuilen. De positieve uitwerking van Europese samenwerking wordt niet genoemd of wordt gepresenteerd als gevolg van het nationale beleid. Bij negatieve maatregelen verschuilt men zich achter het 'Europa-argument'. Ook campagnes voor Europese verkiezingen staan vaak meer in het belang van nationale dan in Europese belangen.

Ten derde geeft Van Staden aan dat het Europees Parlement eigenlijk geen 'tegenstander' heeft. In de representatieve democratie controleert het parlement de regering. Aangezien de Europese Unie niet een duidelijke regering heeft en men niet volledige bevoegdheid heeft om de Raad of de Commissie te controleren, is de positie van het Europees Parlement een geheel andere dan die van een nationaal parlement. De structuur maakt het ondoorzichtig en geeft niet het gevoel dat het parlement daadwerkelijk invloed kan uitoefenen.

Jammer vind ik het dat het streven naar grotere transparantie en het betrekken van belangengroepen en subnationale overheden door de schrijver niet gezien worden als middel om de legitimiteit en de identiteit te versterken. Ik ben van mening dat dit wel mogelijk is, maar dat daar meer voor nodig is dan de huidige maatregelen van de Commissie. Wanneer de Commissie

er in zou slagen de burger daadwerkelijk meer te betrekken dan zou men kunnen komen tot de ontwikkeling van een Europees maatschappelijk middenveld, dat dicht bij de burger staat. Een ontwikkelde 'civil society' of 'Europese publieke sfeer' zou de werking van de democratie kunnen bevorderen.

Wat mijns inziens ten eerste van groot belang is voor de ontwikkeling van identiteit en legitimiteit is een veel betere en objectievere informatievoorziening. De informatie moet bij de burger komen, door media, door actieve PR, door actievere Nationale en Europese belangengroepen.

Daarnaast steun ik het streven van de Commissie naar subsidiariteit en effectiviteit. Is een Europese maatregel nodig? Zo ja, dan bij voorkeur maatregelen op hoofdlijnen met regionale invulling. Met de regionale invulling kunnen burgers directer betrokken worden en bovendien kan meer afgestemd worden op de unieke omgeving van de regio.

Kortom, ik ben het met de conclusie van de schrijver eens dat voor democratische legitimiteit in de Europese Unie een Europese politieke identiteit noodzakelijk is. Ik vind het echter te ver gaan om te stellen dat er binnen de Unie op dit moment een radicale hervorming moet plaatsvinden tot een federale Europese Staat om zo identiteit te bewerkstelligen. Volgens mij wordt er dan te veel voorbij gegaan aan de huidige mening van de Europese burger. Uiteindelijk draait democratie toch om datgene waar we als burgers met elkaar achter kunnen staan.

Het recht om te regeren

Door ir. M.K. Knevel, senior beleidsmedewerker bij het Ministerie van Verkeer en Waterstaat en oud-medewerker van de eurofractie

De Europese Unie is een belangrijke bron van wetgeving voor haar lidstaten. Kwantitatief en kwalitatief, direct en indirect, grijpen de wetten van de EU, diep in op het dagelijks leven van haar onderdanen. EU-wetgeving regelt (mede) de verhouding tussen mannen en vrouwen, boeren en burgers, ouderen en jongeren. De EU schrijft voor wanneer een lidstaat zijn kwijnende industrieën mag ondersteunen en hoe hoog het overheidstekort mag zijn. Maar waarom zouden de burgers zich houden aan de Brusselse besluiten? Wat is de legitimiteit van deze beslissingen?

Met deze vraag houdt professor Van Staden zich bezig in de Clingendael studie 'The right to govern' (zie pagina 20). In dit artikel wil ik zijn ideeën vergelijken met twee tamelijk recente publicaties van de Mr. G. Groen van Prinstereer stichting, 'Richting Europa' van Benjamin Anker en Sander Luitwieler, en 'Dienstbare overheid' van Roel Kuiper.

Wel bevoegd, niet legitiem?

De vraag van Van Staden is niet of de EU de bevoegdheid heeft om op bepaalde terreinen wetten uit te vaardigen. Die bevoegdheid is vastgelegd in de Europese verdragen. Het gaat erom of de op Europees niveau genomen besluiten legitiem zijn, dat wil zeggen overeenkomen met de wil van de burger. Van Staden volgt hiermee de dominante liberale leer van de volkssoevereiniteit. Daarbij onderscheidt hij drie dimensies van legitimiteit, die onderling nauw met elkaar samenhangen¹. Ten eerste de mate waarin een regering in staat is de wensen van de burger te vervullen. Dit is het regeren voor de burger of de 'output-policies'. Ten tweede de mate waarin de burger invloed kan uitoefenen op de beslissingen en zijn leiders kan kiezen. Dit is het regeren door de burger of de 'input-policies'. Ten derde hangt de legitimiteit van een regering af van de mate waarin er sprake is van een politieke gemeenschap waarin regeerders en burgers zich met elkaar verbonden weten. De drie onderscheiden dimensies van legitimiteit zijn ook van toepassing op de EU. Hoewel in de EU geen rege-

ring is aan te wijzen - de uitvoerende macht is verdeeld over de Europese Commissie en de Raad van Ministers - is er wel degelijk sprake van regeren. Van Staden spreekt dan ook over een 'systeem van regeren zonder een regering'. De EU is een vermenging van supranationale en intergouvernementele elementen en heeft, als gevolg van de overdracht van nationale macht naar de Europese instellingen, op bepaalde beleidsterreinen een zelfstandig gezag.

Deze typering van de EU komt overeen met de omschrijving van Anker en Luitwieler in 'Richting Europa'. Kuiper daarentegen, hoewel hij wel degelijk oog heeft voor de overdracht van soevereiniteit van de lidstaten naar de EU, meent 'dat het nog altijd staatsrechtelijk zuiver is te zeggen dat Europa geen staat is met een eigen soevereiniteit maar een samenwerkingsverband tussen soevereine staten'. Europa is volgens hem dan ook een bureaucratie en geen regering. Hiermee gaat hij voorbij aan de supranationale elementen in de EU en het eigen gezag van de Europese instellingen. Zo is de Europese Commissie bijvoorbeeld meer dan alleen een bureaucratie. Op het gebied van de interne markt heeft de Europese Commissie het alleen-recht van initiatief. Zij kan bovendien haar eigen voorstel intrekken wanneer de Raad en het Europees Parlement (EP) haar voorstel zo amenderen dat het eindresultaat de Commissie onwelgevallig is. In dat geval kunnen Raad en EP geen besluit nemen.

Het is duidelijk dat de huidige EU vooral steunt op haar 'output-policies', het 'regeren voor de burger'. Maar wat het 'regeren door de burger' betreft schiet de EU te kort. Het is volgens Van Staden voor de burger onmogelijk enige voorspelbare invloed op de richting van de Europese politiek uit te oefenen door middel van Europese verkiezingen. Zowel de Raad van Ministers als de Europese Commissie hebben geen electoraal mandaat van de Europese burger. De Commissarissen worden benoemd door de Raad van Ministers. Maar ook de Raad zelf, hoewel deze bestaat uit vertegenwoordigers van democratisch verkozen nationale regeringen, heeft een zwakke legitimatie om Europese besluiten te nemen.

Van Staden voert hier verschillende argumenten voor aan. Ten eerste spelen Europese kwesties bij nationale verkiezingen een ondergeschikte rol. Ten tweede ontbreekt een democratisch vertrouwensvotum ten opzichte van de Raad als collectief. Met name met betrekking tot de Europese Raad² is dit, volgens Van Staden, een ernstige tekortkoming.

De oorzaak van de onwetendheid en onverschilligheid van de burgers ten aanzien van de Europese Unie ligt in het feit, dat hij geen invloed heeft op de samenstelling van de Raad van Ministers en de Europese Commissie. Ook niet via Europees parlement. Dit verklaart de lage opkomst bij de verkiezingen voor dit parlement. Hoewel er nog geen sprake is van een crisis in de legitimiteit van de EU - de Europese wetgeving wordt door de burgers immers nageleefd - is er volgens Van Staden wel een ernstig legitimiteitsprobleem.

De vlucht naar voren

De enige manier om de burger bij de EU te betrekken is volgens Van Staden de instelling van een echte Europese regering gekozen door middel van echte Europese verkiezingen, met tegenover zich een volwaardig Europees Parlement. Zonder een Europese regering met een mandaat van de Europese burger is het probleem van de democratische legitimiteit van de EU niet op te lossen. De voorstellen van de Europese conventie, waarbij wel de macht van het EP wordt vergroot, maar die niet voorzien in de instelling van een Europese regering gaan hem daarom niet ver genoeg.

Maar hoe zit het dan met de derde dimensie van legitimiteit: in hoeverre is er in de EU sprake van een politieke gemeenschap? Van Staden erkent dat hier nog geen sprake van is. Er is geen gemeenschappelijke taal en er is geen gemeenschappelijk debat. Maar zo stelt hij, een

politieke gemeenschap hoeft niet altijd van onderop te groeien, ze kan ook gecreëerd worden. Zo hebben Frankrijk in de 19e eeuw en Duitsland onder Bismarck een bewuste politiek van 'nation-building' gevoerd. De EU zou dit voorbeeld moeten volgen en idealen moeten formuleren en nastreven waar omheen een Europese elite kan ontstaan. Van Staden is zich bewust dat het opleggen van een democratisch systeem over een gemeenschap met verschillende normen en waarden, dromen en idealen grote risico's met zich meebrengt. Toch verkiest hij, om recht te kunnen doen aan de wil van het volk deze 'vlucht naar voren' boven de huidige Europese Unie.

Bezwaren

Het merkwaardige van het betoog is, dat Van Staden uit de onwetende en onverschillige, om niet te zeggen argwanende bevolking een elite wil kweken die een Europese regering haar democratische legitimiteit moet geven. Zou er onder de burgers veel steun bestaan voor een politiek van Europeanisering die onvermijdelijk een grote bemoeienis van de EU met zich meebrengt, juist op die beleidsterreinen die nog nationaal zijn, zoals cultuur en onderwijs? Wat is de democratische legitimiteit van een dergelijke politiek?

Daarnaast valt over het gebrek aan democratische legitimiteit van de Raad van ministers wel wat af te dingen. Ten eerste hebben de ministers, hoe je het went of keert, een nationaal democratisch mandaat. Daarmee heeft de Raad als collectief op zijn minst een van de lidstaten afgeleide democratische legitimiteit. Dus heeft de burger, hoe beperkt ook, invloed op de richting van de Europese politiek. Door een regering te kiezen stuurt een volk ook de koers van de Raad. Illustratief zijn het optreden van minister Zalm in de Financiële Raad en de koerswijziging van Spanje na de recente verkiezingen. Tenslotte spelen in 'The right to govern' de output-policies, hoewel benoemd als een van de dimensies van de legitimiteit nauwelijks een rol. Blijkbaar wegen de 'input-policies' zwaarder dan de 'output-policies' waar het gaat om de legitimatie van de EU.

Verschillend beginsel, andere oplossing(en)

Kuiper heeft in 'Dienstbare overheid' opgemerkt dat als politiek macht berust op de volkswil een representatieprobleem tegelijkertijd een legitimatieprobleem is. De studie van Van Staden laat zien hoe juist deze constatering is.

In de christelijk-staatkundige opvatting staan overheden in dienst van God. De overheid is een instelling van God. In 'Richting Europa' wordt nadrukkelijk geconstateerd,

dat ook de EU onze overheid is (geworden). Haar legitimiteit rust dan ook niet in de wil van het volk maar in de wil van God. Opmerkelijk is dat voor Anker en Luitwieler de resultaten van de Europese samenwerking tot nu toe, dus de output-politici, daarbij wel degelijk een rol spelen. Voor hen lijkt de langdurige periode van politieke stabiliteit en economische groei de juistheid van de overdracht van nationale soevereiniteit naar EU-niveau te bevestigen.

Vanuit het oogpunt van legitimatie is dus geen 'vlucht naar voren' in de vorm van een democratisch gekozen Europese regering en een kunstmatige creatie van een Europese elite noodzakelijk. In de visie van de Christen-Unie wordt juist het belang van de culturele verscheidenheid in Europa benadrukt en staat de vraag centraal hoe deze te behouden.

Maar welke?

Toch is ook voor de Christen-Unie de onwetendheid, de onverschilligheid en de argwaan van de burger ten opzichte van de Europese instellingen een reden van zorg.

Het beleid van de overheid is immers een zaak die allen aangaat en waar, idealiter, ook allen bij betrokken moeten zijn. Ten tweede dient macht gecontroleerd te worden omdat mensen gemakkelijk bezwijken voor de verleidingen van de macht. Daarbij gaat de voorkeur uit naar een democratische controle. Kuiper stelt dat waar wetgevingsmacht is, ook democratische controle dient te zijn.

Nu behandelt Van Staden in zijn Clingendael-studie een aantal opties om het vertrouwen van de burger in de EU te vergroten. Hij beoordeelt deze mogelijkheden als onvoldoende voor het creëren van een democratische legitimiteit voor de EU. Vanuit het gezichtspunt van de democratische controle op de EU-besluiten en de betrokkenheid van de burger bij de EU zijn deze opties het overwegen echter zeker waard.

Uitbreiding bevoegdheden EP

Op dit moment kunnen noch het EP noch de nationale parlementen effectieve controle uitoefenen op sommige besluiten van de Raad; dit is het democratisch tekort. Bovendien heeft het EP een beperkt budget-recht. Over de zogenaamde verplichte uitgaven heeft ze geen zeggenschap. Deze vanuit het oogpunt van democratische controle onwenselijke situatie is gemakkelijk op te lossen door de bevoegdheden van het EP uit te breiden. Net als Anker en Luitwieler pleit ook de Europese Conventie hiervoor. De ChristenUnie zou deze voorstellen van de conventie kunnen steunen.

Maar redelijker wijze valt niet te verwachten dat uitbreiding van de bevoegdheden van het EP, hoe nodig ook gezien vanuit het oogpunt van democratische controle, de kloof tussen burger en Europese bestuurders zal kun-

nen dichten. Ook in het verleden heeft verruiming van de bevoegdheden van het EP niet geleid tot een hogere opkomst bij de verkiezingen. Een reden hiervoor is dat het debat tussen de geëerde en het EP ontbreekt. De Raad van Ministers hoeft immers in het EP geen verantwoording af te leggen van haar besluiten. Zowel Kuiper als Van Staden wijzen op dit andere democratische tekort. Het ontbreken van een echt debat.

Wie overigens enigszins bekend is met de werkwijze van het EP, weet dat een plenair debat tussen de parlementariërs onderling ook ontbreekt. Hoogst zelden wordt in de plenaire zitting op elkaars bijdrage gereageerd.

De stijl van regeren

Juist vanwege het ontbreken van een debat zijn daarom de alternatieven voor de bovengenoemde parlementaire methode die Van Staden bespreekt interessant³. Dit betreft vooral de wijze van regeren. De EU zou aan vertrouwen bij de burger winnen wanneer ze een regeerstijl ontwikkelt die transparant, terughoudend, uitnodigend en flexibel is.

- Transparant slaat op de mate dat de besluitvorming open en toegankelijk is. Een politiek systeem gebaseerd op transparantie zal aan vertrouwen winnen. Het voorstel van de Europese Conventie om de wetgevende vergaderingen van de Raad openbaar te maken is een stap in de richting van een transparantere EU. Ook Anker en Luitwieler zijn voorstander van het openbaar maken van de stemmingen van de Raad.

- Door terughoudend om te gaan met haar bevoegdheden wint de EU ook aan vertrouwen. Overregulatie daarentegen ondermijnt het vertrouwen in de EU. Toepassing van de principes van subsidiariteit en proportionaliteit zijn dan ook in het belang van de EU zelf.

- Door anderen te betrekken bij haar beraadslagingen, bijvoorbeeld de vakbonden of belangenverenigingen, kan de EU het draagvlak voor haar beslissingen vergroten. Kuiper wijst hier in 'Dienstbare overheid' ook op het belang anderen dan politieke groepen te betrekken bij de besluitvorming.

- Met de flexibele regeerstijl tenslotte wordt bedoeld dat de EU alleen op die terreinen waar daar breed draagvlak voor is voorstellen doet voor verdergaande integratie.

In wezen komen deze alternatieven erop neer, dat de EU door voorzichtig en met wijsheid met haar bevoegdheden om te gaan het vertrouwen van de burger moet winnen.

¹ Van Staden volgt hier de indeling van Lord en Beetham, *Journal of Common Market Studies*, vol 39, no 3 (2001)

² De Europese Raad is de bijeenkomst van regeringsleiders, die veelal bepalend is voor richting en de snelheid van het integratieproces

³ Overgenomen van Lord and Beetham, *Legitimizing the EU*, pp 450-53

European Christian Political Movement

Door Gerard Geijtenbeek, internationaal secretaris van het landelijk bestuur van de ChristenUnie

De European Christian Political Movement (ECPM) is begonnen als een samenwerking tussen de Hongaarse MDF en de ChristenUnie. De ChristenUnie heeft al oude banden in Midden Europa. Begin jaren negentig zijn de eerste contacten gelegd in Hongarije met de toenmalige KDNP en MDF en niet veel later ook met Fidesz. De KDNP bestaat inmiddels niet meer en de andere partijen hebben stormachtige ontwikkelingen doormaakt, van onbekend en bijna geen zetels naar regeringspartij en weer terug.

In het kader van het Matra-programma van het ministerie van Buitenlandse Zaken worden cursussen gegeven, opleidingen opgezet en congressen georganiseerd.

Met de toetreding van de landen van Midden- en Oosteuropa tot de Europese Unie werd ook de vraag actueel of we niet meer samen konden doen. Deze vraag leefde zowel bij de MDF als bij de ChristenUnie. In 2002 is daarom de eerste Lakitelek-conferentie opgezet. Daar waren naast de deelnemers van ChristenUnie en MDF ook vertegenwoordigers van de Christian People's Alliance uit het Verenigd Koninkrijk, de Partei Bibeltreuer Christen uit Duitsland, de Estonian Christian People's Party uit Estland en deelnemers uit Roemenië, België en Slowakije. De jongerenorganisaties Perspectief van de ChristenUnie, IDF van de MDF en Fidelitas, de jongerenorganisatie van Fidesz namen eveneens deel. Tijdens deze eerste conferentie is nagedacht over wat ons gezamenlijk bindt en dat is vastgelegd in de eerste verklaring van Lakitelek. Vorig jaar vond de tweede conferentie plaats en is meer gekeken wat de thema's zijn die de partijen aan elkaar bindt. Deze thema's staan in de Verklaring Lakitelek II. De partijen erkennen daarin dat God de bron is van alle gezag en dat ze een aantal concrete ethische zaken nastreven die ze graag in Europa gerealiseerd zouden zien dan wel willen behouden. Met deze conferenties wilden we de christelijke politiek in Europa versterken. De partijen met wie we samenwerken zijn nog sterk in opbouw. De

MDF mag dan een grote partij zijn en regeringsverantwoordelijkheid hebben gedragen, er ontbreekt bijvoorbeeld een denktank als ons wetenschappelijk instituut.

Samenwerking

Het is van belang samen te werken waar mogelijk. In Europa is het Europese Parlement daarvoor de aangewezen plaats. Het zou goed zijn als de partijen elkaar hier zouden vinden. Maar de mogelijkheid van het vormen van een christelijke fractie in het Europese Parlement lijkt, hoewel gewenst, op dit moment nog niet mogelijk. Hoewel, je weet maar nooit ... Na de tweede Lakitelek conferentie is de opbouw van het netwerk doorgaan en met de partijen die nu zijn gelinkt aan de ECPM website, zijn bijna 15 zetels in het Europese Parlement te halen. Naast de eigen identiteit is ervaring ook belangrijk, zeker ook voor de nieuwkomers. En dat alleen al kan een belangrijk argument zijn om binnen onze huidige EDD fractie te blijven functioneren. Na de verkiezingen voor het Europese parlement is pas duidelijk hoe de verhoudingen liggen. Naast samenwerking in het Europese Parlement wil ECPM beslist breder functioneren, ook in landen die geen deel uitmaken van de EU, zoals Zwitserland en Noorwegen en met de nieuwe buurlanden van de EU in het zuiden en oosten.

Toekomst

ECPM wil zich ontwikkelen tot een platform waar niet alleen partijen, maar ook individuele politici die zich

aangesproken voelen door de verklaringen van Lakitelek zich kunnen aansluiten: Duitse en Scandinavische Europarlementariërs bijvoorbeeld die nu deel uit maken van de fractie van de EVP waar ook het CDA deel van uit maakt en die aangesloten zijn bij het CDI.

Daarnaast wil het ECPM een aantal activiteiten organiseren die het doel dichterbij brengen: een jaarlijkse conferentie in Lakitelek, regionale bijeenkomsten over regionale thema's, de uitwisseling van actuele informatie, standpunten en opinies via de verder te ontwikkelen website, het organiseren van een uitwisselingsprogramma voor de aangesloten partijen en jongerenorganisaties en het uitwisselen van basisdocumenten zoals de inmiddels in het Engels vertaalde WIPublicatie 'Richting Europa' van Benjamin Anker.

Om een en ander te organiseren zou het goed zijn als het ECPM een betaalde kracht in dienst kreeg. Veel gebeurt nu op basis van vrijwilligheid en eigen bijdragen. Maar nog belangrijker is het dat de alle betrokkenen de wil hebben om van ECPM een volwaardig, goed functionerend platform te maken met als doel: een samenleving naar Gods wil, ook in Europa.

¹ Lakitelek is een gehucht in de Hongaarse Pusztas onder Budapest. Daar ligt het opleidingscentrum van de MDF (<http://www.lakitelek.hu/nepfoiskola>)

² De verklaring van Lakitelek II is te vinden op <http://www.ecpm.tk>

³ Het CDI, Christian Democrats International, is het internationale samenwerkingsverband van Christendemocraten en volkspartijen. Interessant is het om de missie te vergelijken met de verklaring van Lakitelek. <http://www.idc-cdi.org/mission/en/manifest.asp>

De euro: tussen stabiliteit

Door Prof. dr. H.W. de Jong, econoom

De euro is ons geld. We betalen ermee en we worden erin uitbetaald. Wij gaan er schulden mee aan, maar spekken ook onze spaarrekeningen in die munt. We gaan met vakantie in de landen buiten de eurozone omdat het er zo goedkoop is. Tegelijk foeteren we op de hoge prijzen thuis, want daar heerst de euro over onze portemonnee. Als onze minister van financiën de grote buurlanden kapittelt over hun begrotingstekorten wordt ons Oranjegevoel gestreeld door zoveel moed en rechtlijnigheid. Gaat ons land in de min dan gewonnen we aan de pijn met de slimmigheid: eerst zien of het zover komt. Zakt de euro tegen de dollar dan zitten we in zak en as; Europa is een verzameling ouderwetse staten geworden, de VS regeren de wereld. Zakt de dollar tegen de euro dan verontrusten wij ons over de dure euro, maar laten ons troosten door de president van de Nederlandse Bank die zegt dat de dure euro goed is voor de innovatie in ons werelddeel (alleen moet de stijging niet zo snel gaan...).

In oktober 2002 meldden de kranten dat 76% van de Nederlanders tevreden is met de euro, na Luxemburg het hoogste percentage in Europa. Op 23 februari 2004 zijn we massaal ongelukkig, met 34% het hoogste percentage in euroland.

En zo wisselen de stemmingen en viert het impressie-nisme hoogtij. Speelt de euro met ons of hebben we nog enige zeggenschap over ons geld?

Korte geschiedenis van een lange weg

De oorspronkelijke tekst van het Verdrag van Rome was niet bijzonder duidelijk over de monetaire integratie in Europa. In Artikel 104 werd gesproken over doelen die bereikt moesten worden en drie instrumenten die gebruikt konden worden. De doelen: handhaving van het vertrouwen in het geld, waarborgen van een stabiel prijspeil en het verzekeren van betalingsbalansevenwicht. De instrumentele middelen: stabilisatie van de

Nooit tevoren is een zo grote conversie van nationaal geld in een gemeenschappelijke munt uitgevoerd en verliep de omzetting zo vlekkeloos.

wisselkoersen en onderlinge bijstand in geval van betalingsbalansproblemen; ook een zekere coördinatie van de nationale economische en monetaire politiek ware na te streven, maar voor de Europese Commissie was

geen zelfstandige of bijzondere rol voorzien.

Deze opzet valt te begrijpen vanuit de toenmalige situatie. Het Bretton Woods-systeem van vaste wisselkoersen functioneerde bevredigend en de economische groei van de Gemeenschap liet weinig te wensen over. Maar tegen het eind van de jaren zestig veranderde die zonnige toestand. De voornaamste oorzaak was het opblazen van het Bretton Woods-stelsel door de Verenigde Staten, die in 1971 de inwisselbaarheid van de dollar in goud voor de centrale banken van andere landen beëindigden. De jaren zeventig brachten zwevende wisselkoersen, inflatie en economische stagnatie en dat waren dan ook de redenen die de uitvoering van het Werner-rapport van 1970 - opgedragen door de Haagse top van 1969 - deden mislukken. Dat rapport wilde volledige inwisselbaarheid van de valuta's binnen de Europese Gemeenschap en vaste onderlinge wisselkoersen, dan wel een Europese munt, te bereiken in 1980. Met de jaren werd wel duidelijker dat een gemeenschappelijk monetair beleid voor de Unie urgenter werd, maar er bleef nog een obstakel te overwinnen: het onderlinge verschil van mening hoe zo'n beleid vorm en gestalte moest krijgen en vooral: wat moest worden nagestreefd.

Economisten versus monetaristen

Er was indertijd een controversie over de vraag of eerst harmonisatie van het economische beleid moest zijn

en groei

bereikt alvorens verdere stappen op de weg van monetaire integratie konden worden gezet. De ene partij - de economen genoemd - stelde dat uiteenlopende inflatie in de lidstaten zich zou wreken op de afgesproken wisselkoersen, waardoor zelfs in een muntunie de spanningen bij verschillend beleid onhoudbaar groot zouden worden. Volledige monetaire integratie zou daarom volledige eenwording van het begrotings- en economisch beleid vergen. Dit geluid werd vooral in Duitsland en Nederland gehoord.

De monetaristen (sterk vertegenwoordigd in Frankrijk, België en Italië) meenden daarentegen dat monetaire integratie, dat naast vaste wisselkoersen ook een beheerste liquiditeitsgroei omvatte, de lidstaten zou verplichten hun economisch beleid aan te passen door coördinatie. Dit laatste vooral indien een onafhankelijke Europese Centrale Bank (ECB) aan strikte criteria inzake haar gedrag zou zijn gebonden. Sommige zuidelijke landen wensten politieke vertegenwoordiging in een raad van advies van de ECB, omdat zij vreesden dat anders de economische groei onder het streven naar stabiliteit zou lijden. De noordelijken wonnen, maar de recente ruzie over het Stabiliteits- en Groeipact laat zien dat deze controverse nog steeds actueel is en dat de zuidelijken thans een meerderheid ten gunste van de groei hebben.

Institutionele voorzieningen

Een van de belangrijkste redenen die het slagen van de monetaire integratie verklaart, is het bestaan van een institutioneel kader dat de beleidsmakers en deskundigen steeds weer bij elkaar bracht. In een opvolgende reeks commissies voerde de behoefte om uitwegen te zoeken wanneer tegenstellingen rezen de boventoon. Het economisch en monetair proces kon niet wachten tot men, eventueel middels juridische procedures, zijn gelijk of ongelijk kon halen. Het motto dat men boven de weg naar de verwezenlijking van de euro zou kunnen schrijven is het Hegeliaanse patroon: these versus anti-theses die zich onder pressie van de werkelijkheid in een synthese oplossen.

Het dilemma stabiliteit of groei heeft men in grotere of kleinere stappen, vaak voorbeelden van monetair vernuft, getracht te beheersen en aan de integratie dienstbaar te maken. Eerst was er de 'monetaire slang', in april

1972 opgezet en bedoeld om de koersbewegingen van de deelnemende valuta's te beperken binnen een gegeven bandbreedte. Daarna het Europese Monetaire Systeem (EMS), dat de Ecu deed ontstaan en wisselkoersstabiliteit bracht door de pariteiten te fixeren met geringe, nauw omschreven afwijkingsmogelijkheden (1979). Het systeem bezweek toen het Verenigde Koninkrijk met een te hoge koers van het pond sterling ging deelnemen en de druk van de valutamarkten niet kon weerstaan (juli 1993).

Het dilemma tussen stabiliteit en groei bestaat nog steeds en is allerminst overwonnen. Daaruit zijn de huidige spanningen te verklaren.

In het Verdrag van Maastricht (1991) werd besloten op 1 januari 1999 een gemeenschappelijke munt in te voeren. Dit zou iedere twijfel over de stabiliteit van de monetaire relaties tussen de lidstaten moeten wegnemen. Die munt zou in Madrid (1995) de euro worden genoemd. In twee uitvoeringsrondes kreeg deze euro-munt gestalte: per 1 januari 1999 als girale munt, dus betaalbaar via overschrijvingen op rekeningen binnen de eurozone; en op 1 januari 2002 als chartale geldeenheid, betaalbaar als contant geld met behulp van munten en bankbiljetten. Nooit tevoren is een zo grote conversie van nationaal geld in een gemeenschappelijke munt uitgevoerd en verliep de omzetting zo vlekkeloos. Tussen deze twee data kwalificeerden ook de Grieken zich in 2000 om met de elf aaneensluitende landen mee te doen. Andere landen, met name Zweden, Denemarken en Groot-Brittannië aarzelden en bleven per saldo afzijdig. Maar nieuwe deelnemers dienden zich reeds aan: Oost-Europese landen willen, de een gretiger dan de ander, van de partij zijn.

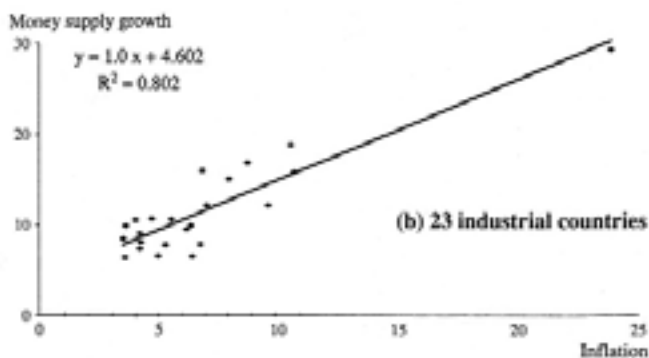
Waarborgt de euro stabiliteit en groei?

Gezien de turbulente geschiedenis werd in het Statuut van de ECB de exclusieve verantwoordelijkheid voor de nieuwe munt bij de centrale bank neergelegd. In het eurogebied zou prijsstabiliteit de eerste prioriteit zijn; met in acht name daarvan zouden ook groei, werkgelegenheid en andere doelen worden nagestreefd. Om

die prijsstabiliteit te meten heeft de ECB een geharmoniseerde prijsindex laten ontwikkelen die de inflatie, vooral aan de hand van de prijzen die voor de consument van belang zijn, vaststelt. Deze index mag, blijkens een verklaring van de ECB van 13 oktober 1998 van jaar tot jaar hoogstens tot 2% stijgen. Zo'n cijfer geeft duidelijkheid, want dalingen vallen niet binnen het begrip prijsstabiliteit. Inflatie noch deflatie zijn gewenst. Maar is niet reeds een stijging tot 2% inflatie? Onderzoek van de consumentenbestedingen heeft laten zien dat er twee oorzaken zijn die het indexcijfer van nature omhoog drukken: veranderingen in het bestedingspatroon en de invoering van nieuwe producten die als regel een hogere kwaliteit en prijs hebben. Het eerste wijst er op dat de consumenten hun inkomens op een andere wijze willen besteden; als dat meer kost is het geen inflatie. Het tweede betekent dat in de index wel de prijs maar niet de kwaliteitsverhoging wordt meegewogen. Door beide factoren zou de inflatie worden overtrokken. Vandaar de 2% ruimte.

Geldhoeveelheid en inflatie

In het inflatiemodel dat de ECB gebruikt speelt de groei van de geldhoeveelheid de grootste rol, hoewel andere invloeden zoals die uitgaande van de wisselkoers, invoerprijzen, loonkosten e.d. ook worden meegewogen. Men kan echter niet zeggen dat dit model nu zo precies, doeltreffend en tijdig werkt; daarvoor is enerzijds het begrip 'geldhoeveelheid' en de veranderingen daarin te ongreepbaar, terwijl anderzijds het verband tussen geldgroei en inflatie niet eenduidig vaststaat. Om dat te laten zien gebruik ik een grafiek uit een studie van

medewerkers van de ECB zelf.¹ Met deze grafiek wil men het verband tussen de geldgroei, die op de verticale as wordt getoond en de inflatie, op de horizontale as, aantonen. Het gaat om 23 ontwikkelde, industriële landen, lid van de OESO, en de periode is lang genoeg om overtuigend te zijn: 1960-1994. De schuin oplopende getrokken lijn is de zogenoemde regressielijn. Men ziet dat de punten redelijk dicht bij de lijn liggen, wat betekent dat

er een hoge correlatie is tussen geldgroei en inflatie (de correlatiefactor R^2 nadert 1; 0.802 in de formule). Tot zover is alles in orde en is het duidelijk dat er een verband bestaat: teveel geld en inflatie hangen samen. Er zijn echter twee kritiekpunten: Ten eerste is het verband nogal losjes. Bij een geldgroei van rond 10%

Het valt niet uit te leggen waarom een begrotingstekort van een half of een procent boven de (willekeurig gekozen) norm van 3% in een deelgebied van de eurozone waar geen inflatie is zo problematisch zou zijn.

komen inflatiecijfers voor tussen 3,5% en 10%. Eenzelfde geldgroei kan dus geheel verschillende inflatie opleveren naar gelang het land. Dat holt de praktische betekenis van de regel voor het Europese monetaire beleid behoorlijk uit. En zagen wij in de afgelopen jaren niet dat landen als Portugal, Ierland en Nederland een hoge inflatie hadden, terwijl Duitsland en Frankrijk volgens de ECB norm inflatievrij waren?

Ten tweede wil de positieve correlatie niet zeggen dat de geldgroei de veroorzaker van de inflatie is. Andere factoren zoals bijvoorbeeld invoerprijzen of loonstijgingen kunnen de impulsen tot inflatie geven en de geldgroei past zich daarbij aan. Die geldgroei komt voornamelijk van het bankwezen en de overige particuliere sector; het deel dat de ECB beheerst in de vorm van het chartale geld is relatief klein. Op indirecte manier heeft de ECB wel invloed op de vergroting van het geldvolume door de particuliere sector, maar dat werkt –als het al werkt – op onnauwkeurige en niet goed voorspelbare wijze. Wat vaststaat, en dat is al heel wat, is dat de Europese Bank op langere termijn gezien, de inflatie kan tegengaan.

Met deze constatering stellen we vast dat het dilemma tussen stabiliteit en groei nog bestaat en allerm minst is overwonnen. Daaruit zijn de huidige spanningen te verklaren. Waarom immers de herhaalde oproepen van de centrale bankiers om 'structurele hervormingen' door te voeren? Als de groei van de geldhoeveelheid zo doorslaggevend is als zij beweren, is de oproep overbodig want alleen zij hebben zeggenschap daarover. Tevens kan men van mening zijn dat de economische groei niet hun verantwoordelijkheid is. Maar juist omdat het monetaire beleid niet werkt met de gewenste precisie en tijdigheid 'preken' de bankiers over loonstijgingen die te hoog zouden zijn, begrotingstekorten die niet deugen, arbeidsmarkten die niet flexibel genoeg zijn, etc. Die verwijten worden teruggekaatst met verwijzingen naar het starre rentebeleid van de ECB en de reële hoogte van de rente in Europa; na

aftrek van de inflatie is die veel hoger dan in de V.S. en Japan, terwijl de groei hier te wensen overlaat. En waarom een begrotingstekort van een half of één procent boven de (willekeurig gekozen) norm van 3% in een deelgebied van de eurozone waar geen inflatie is zo problematisch zou zijn, valt ook niet uit te leggen.

De dure euro

Moet de euro niet beschermd worden tegen de alsmaar gelduitgevende overheden, de loonopdrijvende vakbonden, de stijgende zorgkosten en veel te hoge sociale voorzieningen? Men doet het dan voorkomen alsof de waarde van de euro in het geding is. Wat is die waarde? In de gangbare geldtheorie onderscheidt men de interne en de externe waarde. De laatste is de koopkracht tegenover het buitenland en ze valt af te lezen aan de wisselkoersen. De euro-dollar-koers is na dieptepunten van 82 dollarcent per euro in oktober 2000 en juni 2001 voortdurend gestegen tot gemiddeld ruim 126 cent per euro in de eerste twee maanden van 2004. Wat de verklaring van die stijging ook moge zijn, er spreekt toch geen wantrouwen uit. Eerder is de dollar zwak, ook tegenover de yen en het pond sterling. De naar handelsstromen gewogen waarde van de euro is dan ook helemaal niet sterk omhooggegaan en de Duitse overschotten op de handelsbalans waren in 2002 en 2003 op recordniveau (resp. 132 en 135 miljard). Zo slecht is het dus ook weer niet gesteld met het Europese concurrentievermogen.

Het is naïef om de invoering van de euro de schuld van de prijsstijgingen te geven

De interne waarde van het geld meet men af tegen de binnenlandse prijzen. Kijken we eens naar de reeds besproken geharmoniseerde prijsindex van de consumentenbestedingen in de eurozone, dan zien wij de volgende jaarlijkse stijgingen: in 1998 en 1999 1,1%; in 2000 2,1%; in 2001 en 2002: 2,3 en in 2003 een lichte afname naar 2,1%. De overschrijdingen van de norm van 2% die de ECB als grens trekt, waren dus zeer gering en het gemiddelde over de periode 1998-2003 bleef met 1,8% daar beneden. Dat een grote economie als de Europese ten gevolge van de conjunctuur bewegingen in de prijzen doormaakt is normaal; maar ook van de invoering van de euro in januari 2002 is in de prijsindex weinig te merken. Wellicht kan één á twee tiende procent van de stijgingen in 2002 en 2003 op het conto van de euro geschreven worden, maar de veel grotere stijging van 1999 op 2000, namelijk een verdubbeling van de toename, duidt er op dat de hoogconjunctuur in die jaren de schuldige was.

Natuurlijk weten we dat in bepaalde sectoren van het bedrijfsleven misbruik van de situatie is gemaakt. Intussen heeft de consument revanche genomen op de prijsopdrijvers in horeca en andere sectoren waar hij/zij de gang van zaken kan beïnvloeden. Die consument kan door elders te kopen, door het kopen achterwege te laten en door dingen zelf te doen die anders gekocht zouden worden (bijvoorbeeld thuis eten) de bestedingen maatgevend sturen en daarvan zijn wij ook ditmaal getuige geweest. Alleen de overheid is in staat het duurzaam te bont te maken en heeft die kans dan ook niet laten liggen: lokale lasten, de onroerendzaakbelasting, parkeergelden, toeristenbelasting, bouwleges, etc. hebben de gemiddelde prijsstijgingen twee-, drie-, vier- en meermaals overtroffen. Maar ook hier is de variatie erg groot en de ene gemeente de andere niet. Om van het Rijk maar niet te spreken! Het is derhalve naïef om de invoering van de euro de schuld van de prijsstijgingen te geven. De oude waarheid blijft gewoon dat de aanwezigheid van concurrentie de hebbelijkheid van mensen en organisaties beteugelt.

De euro als reservevaluta

Zoals bedoeld heeft de euro zich in korte tijd gevestigd als reservevaluta naast de dollar. Zij wordt door vele instellingen en personen buiten de eurozone gebruikt om in te handelen, kredieten te verlenen, leningen aan te gaan of zekerheden aan te houden, of om de importen exporthandel in af te rekenen (dat betreft ingezetenen die volgens het Maandbericht over november 2003 van de ECB reeds in 50% van alle transacties in euro's verrekenden tegen 40 á 42% in 2000). Alleen een groot economisch gebied is in staat hiervoor een draagvlak te vormen.

Is dat van belang? De Amerikanen stellen sinds de beëindiging van het Bretton Woods-systeem hun internationale verplichtingen achter bij het nationale, binnenlandse belang. Door het opgaan in de eurozone hebben wij de schadelijke gevolgen daarvan kunnen beperken; binnen die zone is nu muntstabiliteit. Het was juist dat de ECB in haar eerste jaren erop koerste de euro waarde en prestige te verschaffen. Nu het debuut is gemaakt en prijsstabiliteit is bereikt, lijkt een meer flexibele monetaire politiek, passend binnen de doelstelling van Art. 3a van het Verdrag en Art.105 inzake het handelen van de Centrale Bank, opportuun.

¹ Issing, O., e.a.: *Monetary Policy in the Euro Area. Strategy and decision making at the European Central Bank*. Cambridge University Press, 2001, p.11.

Christian Peoples Alliance

Door Jeremy Tyrell, campagne-coördinator voor de Europees parlamentsverkiezingen van de CPA

The Christian Peoples Alliance (CPA) is the first truly Christian Democratic political party formed in Britain. Founded in 1999, it emerged on the political scene more than 100 years after similar parties had been founded in mainland Europe. This apparent delay in the formation of such a party is reflective of the political development of the British Isles compared to mainland Europe.

In the mid 1800s Europe in general suffered from anti clerical and atheistic governments. As a result churches and faith communities were under attack and the Christian way of life was under threat. Christians were forced to form political parties to defend their rights and privileges and these parties gave birth to modern Christian Democracy. In Britain a similar development did not take place. Due to the close association of faith with politics through the work of politicians such as Wilberforce, Shaftesbury and Gladstone Christians were influential in the development of the main political parties. Such a link may now be lost but it is important to note that the Christian faith, its values and its communal expression did not suffer in Britain in the way they did in Europe - that is until now. If faith should inspire every area of our lives then involvement in politics is important. This cal-

ling was lost by the British Christians in the 1960s and 1970s. Christian activity in politics is important. It is important because politics sets the terms by which people live. The CPA was formed in Britain when it became transparently clear that the terms by which our society lived was no longer Christian in aims, nature or inspiration. As a political party the CPA offers a home for those who recognise that the nature and destiny of man is inextricably linked to our existence as God's creation and that being created in the image of God each person has a special value and a unique dignity. Therefore the CPA seeks to return British society to a state where its populace has the option to follow Christ's call to love God and neighbour, not just theoretically in church but practically in the way we live our everyday lives and structure our communities. Recognising the dignity of man's crea-

tion in God's image confers rights on each human being but unlike the call of the "free market right" of politics, balances these rights with responsibilities. Although created with free will, humankind also has an obligation to live together in community. This presumes a limit on liberty and a tolerance that is important for a Christian inspired party in a modern pluralist state. In this context the CPA sees itself as distinct from the churches and seeks to attract support from non-Christian groups who ascribe to its basic values. The CPA sees its role in a modern, pluralist British society as setting limits on liberty and regulating society to create an environment where the opportunity to respond to Christ's call to humanity exists. The CPA made an immediate impact on the British political scene in the London assembly elections of 2000. Standing as candidate for the mayor of London its leader Ram Gidoomal polled 100,000 first and second preference votes. In the elections to the assembly the CPA list polled 55,000 votes or 3.4% of the electorate. This was sufficient to earn a seat on the assembly - however an artificial hurdle of 5% imposed by the Government prior to the election meant that the seat won was allocated to another party. Since that time the party has been consolidating itself both within and outside London. It gained its first ever Councillor at local government level in 2002 in the same borough that Keir Hardie - the first ever Labour MP was elected to parliament in 1899. In 2004 its aim is to contest and win seats in both the London assembly and the European parliament under proportional representation.

www.cpalliance.net

Landbouwsymposium

Op 14 mei presenteert het wetenschappelijk instituut de conceptversie van de landbouwpublicatie: "Boeren voor morgen". In deze publicatie schetsen we perspectieven voor de toekomst van de Nederlandse landbouw.

Tijdens het symposium zal deze publicatie ter discussie staan. Met reacties van een aantal boeren, Nederlandse en Europese politici en een aantal wetenschappers. Voor alle aanwezigen is er volop gelegenheid om inbreng te leveren en zo mee te werken aan een betere publicatie. Er zijn bijvoorbeeld workshops per hoofdstuk: veilig en verantwoord voedsel, landbouw en platteland, plattelandsondernemerschap, landbouw en Derde Wereld en prijsvorming en ketens.

*Datum: vrijdag 14 mei • Tijd: 15.00 - 20.00 uur
Plaats: Eemlandhoeve, Bunschoten*

Voor opgave of meer informatie neem contact op met Cors Visser (cvisser@christenunie.nl; 033 - 422 69 64) of kijk op www.wi.christenunie.nl

Arbeidsvreugde

Door Simone Kiewiet-de Wit, raadsgriffier gemeente Dirksland

Hebt u wel eens nagedacht over de arbeidsvreugde van de griffier?

Anders gezegd: hebt u er wel eens aan gedacht, dat het plezier dat de griffier in zijn of haar werk heeft voor een (belangrijk) gedeelte kan afhangen van de mate waarin raadsleden actief en betrokken zijn?

Op het eerste gezicht lijkt dit misschien een rare stelling, maar ik wil het graag uitleggen.

De griffier is aangesteld 'om de raad en de raadscommissies terzijde te staan bij de uitoefening van hun taak'. De raad bepaalt de precieze taken en werkzaamheden van de griffier. Deze kunnen variëren van administratieve, procesmatige tot inhoudelijke ondersteuning van de raad. Uit een onderzoek van SGBO in opdracht van de Vereniging voor griffiers is gebleken dat bij de meeste griffiers, de administratieve taken een belangrijk deel van de werktijd opslokken. Zeker voor griffiers van kleinere gemeenten, die het zonder de ondersteuning van een eigen griffie moeten doen, is dit niet het meest uitdagende deel van het takenpakket. Elke maand een aantal commissies en een raadsvergadering voorbereiden, zorgen dat de stukken op tijd en compleet verzonden worden, is noodzakelijk, maar niet echt spannend. Spannend wordt het pas, als zich op het bestuurlijke vlak allerlei bijzondere ontwikkelingen voordoen: een wethouder die een motie van wantrouwen krijgt of een heel college dat opstapt en aan de burgemeester het dagelijkse bestuur overlaat, zoals onlangs in de gemeente Schouwen-Duiveland is gebeurd. Ik weet het: voor betrokkenen is het absoluut niet leuk en de griffier krijgt het opeens heel erg druk, maar vakmatig gezien zijn het toch leuke ontwikkelingen.

Zover hoeven raadsleden wat mij betreft niet te gaan om het leven van een griffier aangenamer te maken. Het

is al fijn als raadsleden komen vragen om hulp, bijvoorbeeld bij het opstellen van een amendement of motie. Of, nog leuker: als raadsleden zelf een onderwerp aan de orde willen stellen tijdens een raadsvergadering en de griffier vragen hen daarbij behulpzaam te zijn. Juist daarin zie ik ook de kracht van het dualisme en het voordeel van een eigen griffier voor de gemeenteraad. Het werk van raadsleden kan veel leuker en interessanter worden. Ze kunnen nu zelf initiatieven nemen en hoeven niet alleen maar 'ja' of 'nee' te zeggen op stukken die ze pas in de eindfase voorgeschoteld krijgen. Daardoor kunnen ook actualiteiten op de agenda van de raad gezet worden.

Het is nog mooier als de ambtelijke organisatie zich ook een nieuwe manier van werken gaat aanwenden. In plaats van zaken eerst helemaal uit te kristalliseren en alle voor- en nadelen te bespreken met de wethouder of het college, kunnen belangrijke voorstellen ook in een beginstadium al aan de raad worden voorgelegd. Die discussieert daar dan over, maakt een afweging tussen de aangeboden alternatieven en geeft de richting aan, waarna het college met de uitgezette lijnen aan de slag kan gaan. Dan praat je echt over kaders stellen en uitvoeren. Overigens heeft ook dat tijd nodig, ambtenaren hebben net als raadsleden in de loop der jaren een bepaalde manier van werken opgebouwd en moeten daar dus ook verandering in brengen.

In mijn gemeente (ruim 8000 inwoners) viert het dualisme geen hoogtij. Dat hoeft ook niet. Veranderingen kunnen heel goed zijn, maar waar geen problemen worden ervaren, is het moeilijk de motivatie voor een veranderingsproces te vinden. Toch zijn 'mijn' raadsleden van goede wil en staan ze ervoor open, maar het heeft tijd nodig. En die tijd, die gun ik ze eigenlijk niet. Omdat het mijn taak is de raadsleden te helpen om het dualisme handen en voeten te geven, ben ik direct na mijn aanstelling ijverig aan de slag gegaan met het schrijven van verordeningen, het geven van informatie en het maken van plannen. Ik weet nu, dat ook ik de tijd moet nemen en geven die nodig is om het dualisme goede vorm en inhoud te geven, passend bij mijn eigen gemeente. Om iets te kunnen bereiken, moet een griffier wel regelmatig raadsleden zien, spreken en ook daadwerkelijk iets voor ze kunnen betekenen. Zodat er wederzijdse aandacht is, zij elkaar kunnen motiveren en het zelfvertrouwen voor beide partijen aangewakkerd wordt. Ik weet zeker dat dit de arbeidsvreugde van de griffier zal vergroten en geloof me: daar varen raadsleden wel bij.

ChristenUnie vóór Kunst

Door Corine Dijkstra, adviseur Raads- en Statenleden, cpdijkstra@christenunie.nl

Kunst brengt christenen in beroering. De aloude Mattheüs Passion, de film "The Passion" van Mel Gibson en evenzo het theateroptreden I.N.R.I. van de Bloeiende Maagden, om maar even wat uitersten te noemen. De ChristenUnie heeft kunstuitingen hoog staan, en wil niet alléén van de stoel komen als kunst onze grenzen overschrijdt. Maar hoe doen we dat?

Over wat kunst nou eigenlijk is, lopen de opvattingen uiteen. Door sommigen wordt kunst gezien als het doorgeven van waarden die in een cultuur belangrijk worden gevonden. Anderen, meer recent, zien in kunst een manier om een cultuur met zichzelf te confronteren, een spiegel voor te houden, een uitvergroting van het onbenoembare, een reactie op wat is. Op die manier verlegt kunst juist de waarden in een samenleving in plaats van deze waarden door te geven.

"Mensen hebben de gave ontvangen om creatief te zijn, dat wil zeggen om met wat de wereld aan mogelijkheden biedt iets nieuws te maken. Kunstenaars verrijken het leven door een nieuwe benadering van wat er om ons heen gebeurt"

Kunst kan echter ook los van waarden worden opgevat; het esthetische van kunstuitingen als schilderkunst, muziek, proza, poëzie beeldende kunst, staat dan centraal en daarmee de mogelijkheid van mensen om zich te uiten en zich te laven aan de schoonheid van de kunst, aan het openen van andere werkelijkheden. In het verkiezingsprogramma van de ChristenUnie staat het als volgt: "Mensen hebben de gave ontvangen om creatief te zijn, dat wil zeggen om met wat de wereld aan mogelijkheden biedt iets nieuws te maken. Kunstenaars verrijken het leven door een nieuwe benadering van wat er om ons heen gebeurt (...)" Kunstenaars ontwikkelen sterke middelen om te communiceren. Zij kunnen de ogen openen, zowel voor het goede en het mooie als ook voor het bedreigende en het lijden."

De geschiedenis maakt duidelijk dat juist het streven naar veranderingen in de maatschappij een inspiratiebron is geweest voor kunst. De calvinistische emancipatiebeweging is van invloed geweest op de schilderkunst, de letteren en de muziek. Met name in de 17e eeuw toonde de "Hollandse School" de artistieke uitdrukking van de toenmalige sociale en geestelijke verhoudingen in Nederland; het was bij uitstek protestantse schilderkunst".¹ Eeuwenlang vormde het christelijke de innerlijke drijfveer achter het creatieve domein. Nu lijken echter

artistiek-culturele creativiteit en christelijke inspiratie totaal verschillende wegen te gaan. Dat maakt christenen kopschuw in hun reactie op kunst. Terwijl kunst juist ook zoveel goeds te bieden heeft.

Het streven naar veranderingen door kunst klinkt ook door in een zeer lezenswaardige publicatie van de CNV Kunstenbond waarin 22 deskundigen op het terrein van de cultuur is gevraagd naar hun toekomstbeeld van de kunst en cultuur in Nederland. "Levenskunst is niet afwachtend, levenskunst roept op om lichtend licht en zoutend zout te zijn".² Juist nu het geloof permanent huisarrest dreigt te krijgen in het publieke domein, kan met kunst uitdrukking gegeven worden aan (geloofs)waarden, en het leven verrijkt worden met meer dan economische perspectieven.

Zonder verder op de vele (christelijke) literatuur rondom de opvattingen en ontwikkelingen omtrent kunst in te gaan, zij met het bovenstaande aangegeven dat de ChristenUnie zich, lokaal, provinciaal én landelijk een pleitbezorger van het cultuurbeleid zou moeten tonen.

De weerbarstige praktijk

Dalen we vanuit dit betoog neer op de realiteit van deze tijd, dan zie ik menig wethouder met financiën in de portefeuille bij het lezen van al dit moois denkbeeldig al met de hand op de knip zitten en zich afvragen wie dat dan wel betalen zal. Kunstbeleid is immers hoofdzakelijk een zaak van de lokale en provinciale politiek. Toch hoeft het stimuleren en ruimte bieden aan kunst niet altijd veel geld te kosten. Ook in faciliterende zin kan kunst in een

De ChristenUnie zou zich, lokaal, provinciaal en landelijk een pleitbezorger van het cultuurbeleid moeten tonen.

samenleving gestimuleerd worden. Enkele voorbeelden: in diverse gemeenten wordt elk jaar een stadsdichter gekozen die speciale gelegenheden opluistert met een gedicht, worden literaire wedstrijden voor scholieren gehouden, en worden openbare gebouwen ter beschikking gesteld voor culturele cursussen. Andere gemeenten geven in

Cultuuruitingen kunnen het besef van gemeenschap en identiteit versterken en kunnen zo een belangrijke functie vervullen voor de sociale cohesie en het gevoel van eigenwaarde.

parken en andere openbare ruimten (én kerken!) gelegenheid voor beeldende of schilderachtige exposities. Literaire cafés worden aangemoedigd door ruimte te bieden in stadsgidsen, in bibliotheken etc. Maar ook het inzetten van overheidsmiddelen voor kunstuitingen als theaterproducties, cabaretvoorstellingen en kunst in de publieke ruimten, dient niet de laatste prioriteit op een begroting te hebben. Immers, cultuuruitingen kunnen het besef van gemeenschap en identiteit versterken en kunnen zo een belangrijke functie vervullen voor de sociale cohesie en het eigenwaarde gevoel (ook van de jeugd!).

Normatieve beoordeling van kunst

Zo komen we, na deze loftrompet op de kunst, toch nog op de remfunctie ten aanzien van kunst, waar christenen bekendheid door verwierven. Want wat te doen indien deze gesubsidieerde kunst niet deze positieve functie heeft? Wanneer deze cohesie wordt afgebroken, door kwetsend taalgebruik, godslastering of oneerbaarheid? Nog even naar de geschiedenis. Abraham Kuyper heeft als eerste een calvinistisch kunstconcept geformuleerd.³ Daarin werd, nog sterker dan de vorm, ook de inhoud van een kunstwerk op grond van door religie en moraal voorgeschreven normen beoordeeld. Dit ethische kunstconcept heeft, zeker tot de Tweede Wereldoorlog maar ook nog lange tijd daarna, model gestaan in de calvinistische kunstopvattingen. Maar is deze opvatting nog vol te houden? Kan men, in de politiek nog pleiten voor zo'n normatieve beoordeling van kunst? Een ieder zal aanvoelen dat in deze liberale samenleving de blikken aan vergader tafels slechts meewarig zullen oplichten bij zo'n pleidooi.

Bij de beoordeling van kunst mogen morele motieven mede bepalend zijn.

Toch vindt de ChristenUnie dat bij de beoordeling van kunst morele motieven mede bepalend mogen zijn. Weliswaar is de vrijheid van de kunst en van de kunstenaars belangrijk, maar niemand – ook geen kunstenaar – kan zich onttrekken aan zijn verantwoordelijkheid. In een oproep die recent naar die ChristenUnie-fracties is gegaan⁴ waar de voorstelling "I.N.R.I." de komende maanden speelt, heb ik gesteld dat er via de juridische weg vrijwel geen mogelijkheden zijn om zo'n voorstelling te verbieden. Zeker niet indien de kunstuiting zich bevindt in een afgesloten ruimte waar mensen er zelf voor moeten

kiezen om het te zien. De eerbaarheid, discriminatie en godslastering uit het Wetboek van Strafrecht worden altijd weerlegd met de zogenaamde "bedoeling van de acteurs". Naar onze mening is dit ook niet de weg om iets te bereiken. Beter is een streven naar een innerlijke verbondenheid aan een moraal. Een besef, dat we in een samenleving zó niet met elkaar om willen gaan. Zo iets bereik je eerder door bijvoorbeeld een orgaan in het leven te roepen die kunstuitingen toetst aan een aantal kenmerken op het gebied van oorbaarheid, goede smaak en belediging van levensovertuigingen. Hierin dienen dan vertegenwoordigers uit diverse bevolkingsgroepen te zitten. Daarbij valt te denken aan zo iets als de Kijkwijzer. Op bestuurlijk niveau kun je als fractie aan het college vragen stellen over de betreffende kunstuiting. Een gemeente en een provincie is vrij om bepaalde activiteiten niet te willen. Zo komt het voor dat men besluit om een bepaalde agressieve sport in een sporthal van de gemeente niet toe te laten, omdat men de uitstraling van die sport negatief vindt voor de jongeren in de omgeving. Zo zouden er ook morele afwegingen kunnen zijn om bijvoorbeeld een theaterstuk niet op kosten van de gemeenschap uit te laten voeren. Wil uw college dat een deel van de bevolking zo geschoffeed wordt?

Als ChristenUnie kunt u echter ook praktisch van u laten horen rondom kwetsende en godslasterlijke kunstuitingen (weet wel goed waar u het over heeft!). Laat de kerken een themadienst organiseren rondom de kwestie die lokaal speelt of nodig via allerhande media mensen uit om verder in gesprek te gaan. Laat in elk geval niet alleen verzet horen, want dat blijkt de beste reclame te zijn om nog meer mensen te trekken. Probeer in deze het kwade te overwinnen door het goede, toon een eigen positief initiatief.

ChristenUnie vóór kunst. Ik eindig met de oproep uw ideeën omtrent een te volgen kunstbeleid door te geven. De bedoeling is om middels een update van het onderdeel "cultuurbeleid" in het Handboek Gemeente en Provincie tot gezamenlijke ideeën en standpunten te komen om op een positieve manier invulling te geven aan dit beleid.

¹ E. Boekman, *Overheid en Kunst in Nederland*. Utrecht 1974

² J.P. Balkenende, R. Kuiper en Leen la Rivière, *De kunst van het leven, de cultuurdaging van de 21e eeuw*. CNV Kunstenbond 1999

³ A. Kuyper, *Het calvinisme en de kunst*. Amsterdam 1888

⁴ Zie voor de inhoud van deze oproep: www.bestuurders.christenunie.nl

De watertoets

richtlijnen voor een dialoog tussen

Door mr. drs. P. Jong¹

Op 12 maart 2004 heeft de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat de 'Handreiking Watertoets 2' en het evaluatierapport 'De watertoets leeft' aan de Tweede Kamer aangeboden.² De Handreiking Watertoets 2 is uitgekomen in december 2003 en vervangt de eerste Handreiking Watertoets uit 2001. Op 1 november 2003 is een wijziging van het Besluit op de ruimtelijke ordening van kracht geworden, waarmee de watertoets juridisch verankerd is (Stb. 2003, 294 en 327).

In dit artikel worden de watertoets als beleidsinstrument en de juridische verankering van de watertoets in het Besluit op de ruimtelijke ordening (hierna afgekort als: Bro) in onderlinge samenhang beschouwd.

Met de watertoets als beleidsinstrument doel ik in dit verband op de watertoets zoals die in de Handreiking Watertoets 2 is uitgewerkt.³

De achtergrond van de watertoets

Naar aanleiding van ernstige wateroverlastsituaties in de jaren negentig van de vorige eeuw is nieuw waterbeleid ontwikkeld: waterbeleid voor de 21ste eeuw (afgekort als: WB21). De watertoets maakt deel uit van dat nieuwe waterbeleid. Na een advies van de Commissie Waterbeheer 21e eeuw (WB21) op 31 augustus 2000 heeft het kabinet zijn standpunt neergelegd in een stuk met de titel: "Anders omgaan met water; waterbeleid in de 21e eeuw" (december 2000). Begin 2001 is door de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat en vertegenwoordigers van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het IPO (de provincies) en de Unie van Waterschappen de Startovereenkomst Waterbeheer 21ste eeuw ondertekend.⁴ De vertegenwoordigers van de betrokken overheden spraken onder meer af dat ze vanaf

toets en de Bestuurlijke notitie Watertoets gepubliceerd.⁷ De Startovereenkomst was een opstap naar het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) dat in juni 2003 door het kabinet gesloten is met provincies, gemeenten en waterschappen. In het NBW zijn afspraken gemaakt over doelen en maatregelenpakketten die nodig zijn om de waterhuishouding op orde te brengen en te houden, rekening houdend met onder meer klimaatverandering.⁸

De watertoets als beleidsinstrument

De watertoets is in meerdere opzichten bedoeld als integraal instrument. Ten eerste is de watertoets bedoeld voor alle waterhuishoudkundig relevante ruimtelijke plannen. Zonder uitputtend te zijn, worden in de Handreiking Watertoets 2 onder meer de volgende ruimtelijke plannen genoemd: bestemmingsplannen, vrijstellingen op grond van artikel 19 WRO, (inter)gemeentelijke structuurplannen, regionale structuurplannen, streekplannen en streekplanuitwerkingen, tracéwet- en spoedwetprocedures en reconstructieplannen.⁹ Doel van de watertoets is te waarborgen dat waterhuishoudkundige doelstellingen expliciet en op evenwichtige wijze in beschouwing worden genomen bij alle waterhuishoudkundig relevante plannen en besluiten.

Ten tweede gaat het bij de beoordeling van die plannen en besluiten om alle van belang zijnde waterhuishoudkundige aspecten; naast veiligheid en wateroverlast dus ook waterkwaliteit en verdroging. Ten derde is de watertoets bedoeld voor alle wateren, zowel de zoete als de zoute wateren, zowel rijkswater als regionaal water en zowel oppervlaktewater als grondwater. Ten vierde is de watertoets zowel bedoeld voor plannen en besluiten waarbij concrete ruimtelijke ingrepen worden voorgesteld (inrichtingsplannen), als voor plannen en besluiten waarin de locatiekeuze wordt bepaald.

De watertoets als beleidsinstrument is nadrukkelijk ook bedoeld als procesinstrument. De watertoets is het hele

Doel van de watertoets is te waarborgen dat waterhuishoudkundige doelstellingen expliciet en op evenwichtige wijze in beschouwing worden genomen bij alle waterhuishoudkundig relevante plannen en besluiten.

het moment van ondertekening (14 februari 2001) de watertoets zouden toepassen. Een belangrijke aanleiding voor de juridische verankering van de watertoets wordt gevormd door de motie van het Tweede Kamerlid Van den Berg, waarmee de regering werd verzocht om de regeling van de watertoets te verankeren in het Besluit op de ruimtelijke ordening.⁵ Deze motie is door de Tweede Kamer met algemene stemmen aangenomen.⁶ In het najaar van 2001 is de eerste Handreiking Water-

ruimtelijke ordenaars en waterbeheerders

proces van vroegtijdig informeren, adviseren, afwegen en uiteindelijk beoordelen van waterhuishoudkundige aspecten in ruimtelijke plannen en besluiten. Het watertoetsproces kent drie rollen: initiatiefnemer, waterbeheerder en beoordelaar. De initiatiefnemer is de overheid die het initiatief neemt voor het ruimtelijk plan of besluit. Ook wanneer een private partij feitelijk de initiatiefnemer is, wordt in het kader van de watertoets de overheid die het plan of besluit vaststelt aangemerkt als de formele initiatiefnemer. De waterbeheerder is de overheid die verantwoordelijk is voor het waterbeheer in het betreffende gebied. Bij een ruimtelijk plan kunnen meerdere waterbeheerders een rol spelen: de provincie als grondwaterbeheerder, het waterschap en soms de gemeente als regionaal waterbeheerder en

De watertoets is het hele proces van vroegtijdig informeren, adviseren, afwegen en uiteindelijk beoordelen van waterhuishoudkundige aspecten in ruimtelijke plannen en besluiten.

Rijkswaterstaat als rijkswaterbeheerder. Per geval is natuurlijk van belang wat voor soort water in het geding is. De beoordelaar is de overheid die het plan of besluit al dan niet geheel of gedeeltelijk goedkeurt (provincie of rijksoverheid). Het watertoetsproces bestaat uit een aantal fasen die idealiter doorlopen moeten worden.

1. In de initiatieffase informeren initiatiefnemer en waterbeheerder elkaar over het ruimtelijk initiatief en het watersysteem. De waterbeheerder formuleert in overleg met de initiatiefnemer zogenoemde "wateraandachtspunten", of, wanneer dat al mogelijk is, concrete criteria. Aan het eind van deze fase zijn duidelijke afspraken gemaakt over inhoud en procesverloop van de watertoets. Deze afspraken worden bij voorkeur vastgelegd in een afsprakennotitie.
2. In de ontwikkel- en adviesfase werken initiatiefnemer en waterbeheerder interactief en iteratief aan planontwikkeling. Aan het eind van deze fase maakt de waterbeheerder de balans op en geeft hij een zogenoemd "wateradvies" vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid voor het waterbeheer.
3. In de besluitvormingsfase maakt de initiatiefnemer, vanuit zijn verantwoordelijkheid voor het integrale plan, de slotafweging in het ruimtelijke plan of besluit en legt hij verantwoording over de gemaakte keuzes ten aanzien van water af in een zogenoemde "waterparagraaf".
4. Bij een aantal ruimtelijke procedures wordt het watertoetsproces afgesloten met de beoordelingsfase, waarin

de beoordelaar een oordeel uitspreekt over het ruimtelijk plan of besluit en de toepassing van de watertoets daarbij. Het gaat hierbij om ruimtelijke procedures waarbij een goedkeuringsbesluit of een verklaring van geen bezwaar nodig is van een hogere overheid, denk bijvoorbeeld aan de goedkeuringsbevoegdheid van Gedeputeerde Staten ten aanzien van bestemmingsplannen.

Hoewel het woord 'watertoets' in de beleidspraktijk inmiddels behoorlijk ingeburgerd is, is het woord enigszins misleidend. Zoals ook blijkt uit bovenstaande schets van het watertoetsproces is er namelijk niet sprake van één enkel toetsmoment.¹⁰ Voor een goed verlopend watertoetsproces is het noodzakelijk dat de initiatiefnemer en de waterbeheerder nauw samenwerken aan het ruimtelijk plan of besluit, ieder vanuit hun eigen verantwoordelijkheid. Hoe eerder de waterbeheerder een actievere inbreng levert, des te beter.

Wat nu precies de inhoudelijke waterhuishoudkundige criteria zijn waaraan getoetst wordt, zal in goed overleg tussen initiatiefnemer en waterbeheerder bepaald moeten worden. De watertoets is dus maatwerk.¹¹ Het ideeaaltypische watertoetsproces zoals dat wordt behandeld in de Handreiking Watertoets 2, kan in goed overleg tussen de daarbij betrokken actoren flexibel worden ingevuld, mede afhankelijk van de aard van het ruimtelijke plan waar het om gaat. Omdat het vooral gaat om goed overleg tussen de waterbeheerders en de overheden die de ruimtelijke plannen en besluiten vaststellen, spreken sommigen liever over "waterdialoog" dan over "watertoets". De Handreiking Watertoets 2 benadrukt de sleutelrol die de provincies vervullen bij de toepassing van de watertoets.¹² In het Nationaal Bestuursakkoord Water is een coördinerende rol aan de provincies toebedacht. De provincie is niet alleen een schakel tussen rijk en regio, maar heeft tevens een goede positie om de partners in de regio - met name de waterschappen en de gemeenten - bij elkaar te brengen.

De juridische verankering van de watertoets

Het officiële opschrift van het besluit tot wijziging van het Bro luidt als volgt: "Besluit van 3 juli 2003 tot wijziging van het Besluit op de ruimtelijke ordening 1985 in verband met gevolgen van ruimtelijke plannen voor de waterhuishouding (watertoets)" (Stb. 2003, 294). Op 1 november 2003 is dit besluit in werking getreden (Stb. 2003, 327). Het woord "watertoets" is bewust tussen haakjes geplaatst omdat het onderhavige besluit geen regeling van "de watertoets" betreft. "Watertoets" is (nog

steeds) een buitenwettelijk begrip dat niet in de wet noch in het Bro voorkomt, hoewel het begrip in de beleidspraktijk veelvuldig gebruikt wordt.

De wettelijke verankering van de watertoets heeft gevolgen voor het vooroverleg over ruimtelijke plannen en voor de (concept)tekst van de toelichting bij die ruimtelijke plannen. Wat het vooroverleg betreft, bouwt dit besluit voort op het besluit tot wijziging van het Bro van 22 mei 2000 (Stb. 2000, 234). Met dat besluit werden burgemeester en wethouders verplicht om bij de voorbereiding

verankering plaatsgevonden van een beleidsmatige richtlijn die het Ministerie van VROM in 2000 had gepubliceerd. In november 2000 had het Ministerie van VROM met een 'Handreiking water in bestemmingsplannen' reeds een beleidsmatige stimulans gegeven om in het ruimtelijke beleid een belangrijke plaats voor water in te ruimen. Ook toen werd reeds gepleit voor het opnemen van een waterparagraaf bij ruimtelijke plannen.¹³

Wanneer we de juridische essentie van de wettelijke verankering van de watertoets tot ons door laten dringen (vooroverleg én een waterparagraaf), dan kunnen we vaststellen dat de juridische verankering slechts enkele procedurele criteria betreft. De wetgever schrijft voor dat er vooroverleg moet zijn tussen gemeenten en waterschappen bij vrijstellingsbesluiten op grond van artikel 19 lid 1 Wro; de wetgever laat de betrokken overheden echter geheel vrij in de materiële invulling van dat vooroverleg. De wetgever schrijft voor dat er een waterparagraaf in de toelichting van een ruimtelijk plan opgenomen moet zijn; de wetgever laat het bevoegd gezag echter vrij in de materiële invulling van een waterparagraaf. De wetgever verplicht het bevoegd gezag dat het ruimtelijk plan vaststelt niet om het advies van de waterbeheerders over te nemen. Dat advies blijft dus een advies. Wel geldt juridisch een verplichting voor het bevoegd gezag om zorgvuldig met dat advies om te gaan en om in de waterparagraaf aan te geven of en in hoeverre met dat advies rekening is gehouden. Het is in principe dus ook mogelijk dat het bevoegd gezag op basis van een zorgvuldige belangenafweging gemotiveerd aangeeft dat het advies van de waterbeheerders in een concreet geval niet wordt overgenomen.

De juridische verankering van de watertoets in het Bro is strikt genomen slechts één van de juridische ankers van de watertoets. Een ander juridische anker betreft het gebruik van de watertoets bij bestaande bevoegdheden, bijvoorbeeld de bevoegdheid van gedeputeerde staten

Welke politieke kleur men ook heeft óf in welke economische fase men ook verkeert: men zal rekening moeten houden met het water.

om goedkeuring te onthouden aan een bestemmingsplan (art. 28 lid 2 WRO). De terminologie van de WRO inzake 'een goede ruimtelijke ordening' biedt een juridisch aanknopingspunt voor de watertoets. Indien redelijkerwijs aangenomen kan worden dat een bepaald ruimtelijk plan waterhuishoudkundige relevantie heeft, dan zou - vanwege het niet of onvoldoende uitvoeren van een watertoets - betwist kunnen worden dat voldaan wordt aan het vereiste van een goede ruimtelijke onderbouwing.

Bij de volgende ruimtelijke plannen moet een waterparagraaf opgenomen worden: streekplannen, regionale en gemeentelijke structuurplannen, bestemmingsplannen én bij grote projectvrijstellingen.

van een structuurplan of een bestemmingsplan overleg te plegen met de besturen van bij het plan betrokken waterschappen. In de toelichting bij die wijziging is onder meer opgemerkt dat de relatie tussen de planvorming op het gebied van de ruimtelijke ordening en de waterhuishouding van beide kanten versterkt zal moeten worden. Met de wijziging van het Bro van juli 2003 wordt het vooroverleg ook verplicht bij de vrijstellingen op grond van artikel 19 lid 1 van de Wro.

Het besluit verplicht dat de toelichting bij ruimtelijke plannen een beschrijving bevat van de wijze waarop rekening is gehouden met de gevolgen van het plan voor de waterhuishouding. Deze beschrijving van de consequenties van het ruimtelijke plan voor de waterhuishouding wordt in de toelichting bij dit besluit aangeduid als de waterparagraaf. Bij de volgende ruimtelijke plannen moet een waterparagraaf opgenomen worden: streekplannen, regionale structuurplannen (van de regionale openbare lichamen in de zeven Kaderwetgebieden), gemeentelijke structuurplannen, bestemmingsplannen én in de toelichting bij vrijstellingen op grond van artikel 19 lid 1 van de Wro (de grote projectvrijstellingen). Op grond van dit besluit is het vooroverleg op grond van artikel 10 Bro vanaf 1 november 2003 ook verplicht bij de vrijstellingen op grond van artikel 19 lid 1 van de Wro. Gezien het breed onderkende belang van water in de ruimtelijke ordening is het, volgens de nota van toelichting, namelijk moeilijk verdedigbaar dat bij de veel toegepaste artikel 19-vrijstellingen een watertoets achterwege blijft.

In het vooroverleg tussen het bevoegd gezag en de waterbeheerder zal onder meer aan de orde moeten komen welke inhoudelijke toetsingscriteria in een concreet geval van belang zijn. Deze toetsingscriteria zijn met name te vinden in rijksnota's, provinciale plannen en waterbeheersplannen op grond van de Wet op de waterhuishouding. De Handreiking Watertoets 2 bevat richtlijnen ten aanzien van zowel inhoudelijke als procedurele criteria. Met het verplicht voorschrijven van een waterparagraaf in de toelichting bij ruimtelijke plannen heeft tevens een juridische

Verschillen tussen de watertoets als beleidsinstrument en de juridische verankering

De watertoets als beleidsinstrument, zoals die wordt uitgewerkt in de Handreiking Watertoets 2, en de juridische verankering van de watertoets in het Bro moeten duidelijk van elkaar onderscheiden worden. Ze houden verband met elkaar, maar er zijn ook verschillen.

In de eerste plaats is het beleidsinstrument watertoets er op gericht dat er in een zo vroeg mogelijk stadium overleg is tussen het bevoegd gezag dat een ruimtelijk plan voorbereidt en de waterbeheerders in het betreffende gebied. In de juridische verankering van de watertoets in het Bro wordt daarentegen aangehaakt bij het overleg op grond van artikel 10 Bro. Dat artikel verplicht om bij "de voorbereiding" van het daar genoemde ruimtelijke plan overleg te hebben; strikt genomen is er dan reeds een begin gemaakt met de voorbereiding van dat ruimtelijke plan. Wanneer een gemeente echter wil handelen in de geest van de Handreiking Watertoets 2, is het gewenst dat in een nog eerder stadium met elkaar wordt overlegd. Een bestemmingsplan betreft meestal slechts een klein deel van het gemeentelijke grondgebied. Beleidsmatig gezien zou het ideaal zijn wanneer er reeds overleg plaatsvindt over de waterhuishoudkundige consequenties van de ruimtelijke ontwikkelingen op het schaalniveau van het gehele gemeentelijke grondgebied (of op een nog hoger schaalniveau).

In de tweede plaats heeft de Handreiking Watertoets 2 betrekking op een grotere groep ruimtelijke plannen en besluiten. In het voorgaande hebben we gezien dat de juridische verankering van de watertoets een beperkt aantal ruimtelijke plannen omvat. De Handreiking noemt ook nog andere ruimtelijke plannen en besluiten waar een watertoets verricht zou moeten worden, bijvoorbeeld landinrichtingsplannen. Aangezien de watertoets deel uitmaakt van breed gedragen beleid, en ook bestuurlijk verankerd is in het Nationaal Bestuursakkoord Water, zal ook bij ruimtelijke plannen en besluiten die niet onder het Bro vallen terdege rekening gehouden moeten worden met de richtlijnen van de Handreiking Watertoets 2. Steeds meer overheden hebben deze richtlijnen een plaats gegeven in het eigen beleid. In die gevallen zijn de richtlijnen uit de Handreiking gepromoveerd tot beleidsregels, met een hogere juridische status dan richtlijnen.¹⁴

Tot slot

Bestuurlijke afspraken in het kader van de Startovereenkomst WB21, in combinatie met politiek draagvlak voor de watertoets (motie Van den Berg), hebben uiteindelijk geleid tot een juridische verankering van de watertoets. Bewust is gekozen voor een zeer lichte juridische verankering in het Besluit op de ruimtelijke

ordering, die bovendien slechts enkele procedurele punten betreft. De beleidsmatige richtlijnen ten aanzien van de watertoets hebben een veel bredere scope en bevatten bovendien ook vele inhoudelijke aandachtspunten. Om die reden blijven deze richtlijnen ook relevant voor de ruimtelijke plannen die onder de juridische verankering vallen. De brede beleidsmatige richtlijnen en de smalle juridische verankering vullen elkaar zeer goed aan. In een tijd waarin sprake is van een hernieuwde roep om deregulering verdient het aanbeveling om juridische regelingen zo licht mogelijk te laten zijn. Een lichte juridische regeling in combinatie met een breed uitgewerkt beleid kunnen tezamen effectief zijn om in de beleidspraktijk de gewenste aandacht voor water te bewerkstelligen.

Door de wettelijke verankering van de watertoets krijgt water in ruimtelijke plannen meer aandacht dan waarschijnlijk zonder wettelijke verankering het geval zou zijn. Belangrijke voordelen van wettelijke verankering zijn dat de aandacht voor water door die verankering minder beïnvloed zal worden door de politieke waan van de dag en de schommelingen in de economische conjunctuur. Welke politieke kleur men ook heeft óf in welke economische fase men ook verkeert: men zal rekening moeten houden met het water. In de Lage Landen (Les Pays Bas) is dat wel zo verstandig. Ongeacht politiek, beleid óf wettelijke regeling, is het verstandig om rekening te houden met de natuurwet dat water altijd naar het laagste punt toestroomt. Met een watertoets voorkóm je nattigheid!

¹ Pieter Jong is juridisch adviseur op het Ministerie van Verkeer en Waterstaat en parttime docent omgevingsrecht aan de faculteit Bouwkunde van de TU Delft. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven en is een geactualiseerde en ingekorte versie van een artikel dat begin 2004 is verschenen (De Gemeentestem 7199, 17 januari 2004, p. 1-8).

² Kamerstukken II, 27 625, nr. 36.

³ Handreiking Watertoets 2, Samenwerking aan water in ruimtelijke plannen, december 2003.

⁴ Zie: Staatscourant 20 februari 2001, nr. 36.

⁵ Kamerstukken II, 2000-2001, 27 625, nr. 8.

⁶ Handelingen Tweede Kamer, 5 juli 2001, TK 96-6055.

⁷ De Handreiking Watertoets 2 en de Bestuurlijke notitie Watertoets zijn te raadplegen via de website: www.watertoets.net. Op deze website is ook veel andere informatie over de watertoets beschikbaar.

⁸ Het NBW is te downloaden via de website: www.nederlandleeftmetwater.nl.

⁹ Handreiking Watertoets 2, p. 25.

¹⁰ Handreiking Watertoets 2, p. 9.

¹¹ Handreiking Watertoets 2, p. 29.

¹² Handreiking Watertoets 2, p. 17.

¹³ Ministerie van VROM, De waterparagraaf, Handreiking water in bestemmingsplannen, Den Haag, 2000.

¹⁴ Voor een uitgebreide toelichting op het onderscheid tussen beleidsregels en richtlijnen in verband met de watertoets verwijs ik naar mijn bijdrage in De Gemeentestem (nr. 7199, p. 1-8).

Ondernemen met God

Door Wybo Miedema, raadslid Hengelo (Ov.) en al 15 jaar zelfstandig ondernemer (audio-visuele vormgeving)
i.s.m. zijn echtgenote, hoofd P&O van een welzijnsstichting met 320 mensen in dienst

Op het thema "arbeid" kan heel wat tegeltjeswijsheid worden losgelaten. Een bekende is "Ik ben gek op werken, ik kan er uren naar kijken". Die spreuk is aan de schrijvers van dit boek niet besteed. Zij gaan er van uit dat arbeid een christelijke roeping is tot eer van God. Omdat dit als te algemeen wordt ervaren, komen de schrijvers tot de volgende definitie: "Arbeid is alle verantwoordelijkheid die de mens door daadverwerking op zich neemt voor de zinvervulling en zinontplooiing van de schepping." (p.45)

Als u de laatste zin leest, dan weet u dat dit geen boek is dat gemakkelijk wegleest. De basis voor dit boek werd gelegd door Hans van Roon (1932 -1998). Als ondernemer heeft hij in de praktijk een wijze van werken ontwikkeld die in een min of meer theoretische visie is neergelegd. Henk de Vries, overigens geen ondernemer maar universitaire hoofddocent standaardisatie en normalisatie, heeft uitgaande van de visie dit boek geschreven. Kort door de bocht: Arbeid kost moeite als gevolg van de zondeval. Door geloof krijgt onze arbeid perspectief naar God en onze medemens. Arbeid wordt dus een invulling van onze christelijke opdracht. In die zin zou de mens door arbeid God behagen.

De titel van het boek dekt de lading niet. Het boek borduurt heel lang voort op het thema "arbeid" en gaat dan ver over de helft (p.63) pas over op "ondernemen". Als voorbeeld wordt steeds Nehemia gebruikt. Ik heb daarom nog maar eens de geschiedenis van Nehemia nagelezen en ik kom tot de conclusie dat Nehemia een uitstekend manager was, zelfs een uitstekend bestuurder, maar geen ondernemer. Het voorbeeld gaat mank en dat geldt helaas voor meer voorbeelden, zoals Jozef. Mozes en Jozua die leiders waren, maar geen ondernemers. Petrus was als visser juist wel ondernemer, maar hij komt in het boek niet voor.

Van Roon pleit voor een ondernemingsgemeenschap die bestaat uit één of meer arbeidsgemeenschappen. Het komt er op neer dat de medewerkers binnen een onderneming steeds hetzelfde doel voor ogen hebben, het welzijn van de onderneming en dat het behalen daarvan vreugde schenkt. De medewerkers, inclusief de leiding, moeten elkaar dienen. Ook deze conclusie is korter dan in het boek staat weergegeven en dat geeft ook het manco van dit boek aan. Het taalgebruik is vaak heel wollig: "De ondernemersdoelen vinden hun toetssteen in het "bewoonbaar" maken van de aarde (Jesaja 45:18-19), tegen de achtergrond

Ondernemen met God.

Christelijke visie op arbeid en ondernemen.

ir. Hans van Roon en dr.ir. Henk J. de Vries

Telos / Buijten & Schipperheijn Motief / CBMC

Delft / Amsterdam 2003

106 p., ISBN 90 5881 137 9, € 14,90

van de geschiedenis van onze cultuur (hoofdstuk 1) en de bijbelse perspectieven voor de samenleving (hoofdstuk 2)." (p.73)

Op de achterflap staat dat er onderwerpen worden behandeld als: kenmerken van het huidige bedrijfsleven; ondernemerschap; en praktische zaken. Dat is niet waar. Er worden enkele voorbeelden en theorieën genoemd, maar die worden direct getoetst aan de eigen visie. In de gehanteerde exegese zal lang niet iedereen zich kunnen vinden. Het boek is van alles wat en dus van alles niks. Arbeid, ondernemer, onderneming, Bijbel, theologie, visie, theorie, praktijk, alles komt aan de orde, en dat in slechts ongeveer honderd pagina's. In de conclusie wordt nog een nieuwe visie beschreven en dat maakt dat de conclusie geen conclusie is, en dat is jammer. Helaas zijn er na de correcties ook nog wat slordigheden overgebleven zoals een verwijzing naar een niet bestaande paragraaf. Het boek kan interessant zijn voor een theoretische studie over arbeid of ondernemen. Maar ondernemers kunnen er niet veel mee, hoewel het boek juist voor hen was geschreven.

De redactie van DenkWijzer wil graag ruimte geven aan reacties op artikelen. Het gaat dan om korte (max. 250 woorden), ingezonden emails. De redactie houdt zich het recht voor reacties niet te plaatsen of in te korten.

Van: een oud-medewerker
Datum: dinsdag 7 februari 2004

Complimenten aan het WI voor het nieuwe nummer van DenkWijzer. Heel interessant en belangrijk.

De gemeente Dantumadeel is een dynamische en groene woongemeente in Noordoost Friesland met ongeveer 20.000 inwoners. De gemeente bestaat uit 3 grotere en een aantal kleinere dorpen. Het gemeentehuis is gevestigd in het grootste dorp Damwoude. De ChristenUnie is de op één na grootste fractie in de gemeenteraad met 3 van de 17 raadszetels. Ook maakt de ChristenUnie al 10 jaar deel uit van het college van B&W. Op 31 augustus a.s. vertrekt de huidige burgemeester van Dantumadeel. ChristenUnie Dantumadeel is van mening, dat – gelet op de kerkelijke samenstelling van de bevolking – er plaats zou moeten zijn voor een ChristenUnie-burgemeester. In de provincie Fryslân is thans geen enkele CU- burgemeester.

Het bestuur van ChristenUnie Dantumadeel is dan ook op zoek naar één of meer

Kandidaat Burgemeesters

van ChristenUnie huize, die bereid zijn te solliciteren naar de functie van Burgemeester van onze gemeente.

Op dit moment is de Gemeenteraad samen met de bevolking van Dantumadeel bezig met het opstellen van een profielschets. Wat het bestuur van ChristenUnie Dantumadeel betreft zouden kandidaat burgemeesters in ieder geval aan de volgende eisen moeten voldoen:

- *bestuurlijke ervaring of leidinggevende ervaring in het bedrijfsleven*
- *aantoonbare uitstekende communicatieve vaardigheden*
- *gericht op samenwerking met college, raad en ambtelijke organisatie*
- *in staat de zorgplicht- en coachtaken op uitstekende wijze te voeren*
- *sterke persoonlijkheid*
- *actief lid van een protestants-christelijk kerkgenootschap*

Geschikte kandidaten kunnen voor meer informatie contact opnemen met de voorzitter van ChristenUnie Dantumadeel, dhr. G.J. Veenstra, tel. 0511 424395, e-mail: gjveenstra.bakker@filternet.nl

Van: D. Heerema (mailto:dh@marlan.com)
Datum: maandag 23 februari 2004
Aan: wi@christenunie.nl
Onderwerp: europa

Op de site van het Wetenschappelijk Instituut zijn via een enquête aan de lezer vragen voorgelegd over Europa. De vragen zijn vooral ontleend aan het Europees geharrewar over het concept voor de Europese Grondwet: de strijd om posities, de strijd om de macht en het geld. Men vindt iets wel of niet belangrijk, men is voor of tegen. Ik hoop dat de resultaten van de enquête nuttig zijn voor de ChristenUnie. Ik hoop ook dat de ChristenUnie voor de inrichting van Europa en de wereld nog vastere grond zal vinden, namelijk de geboden van Christus. God is wijzer dan de mensen. Ik hoop dat de ChristenUnie-bestuurders zich - meer dan door enquêtes - stevig laten leiden door de aanwijzingen van Christus: een boodschap voor alle volken, om die te doen. Bureaucratie, misdaad en terreur worden zo tegengegaan. Liefde, barmhartigheid en trouw zullen zo groeien. Effecten met garantie (Deut.5:29).

Van: Piet Bras, secr. ChristenUnie Den Helder
Datum: dinsdag 9 maart 2004
Aan: denkwijzer@christenunie.nl
Onderwerp: permanente campagne

Hartelijk dank voor het februari-nummer van DenkWijzer. Het is goed dat de achtergronden van de permanente campagne worden toegelicht en ik hoop dat de artikelen over de permanente campagne inderdaad 'opschudding' te weeg brengen en de besturen van de lokale, plaatselijke ChristenUnie afdelingen zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheid. Vanuit het Woord, onze basis, mogen we Daadwerkelijk, onze missie en onze idealen uitdragen. Ja, mag het zo zijn dat de ChristenUnie niet alleen groeit in de breedte (meer bekendheid etc.) maar ook in de diepte (dat we steeds goed gemotiveerd zijn, vanuit de juiste basis).

Van: A. Kadijk (mailto:a.kadijk@planet.nl)
Datum: vrijdag 27 februari 2004
Aan: denkwijzer@christenunie.nl
Onderwerp: normen voor dualisering

De heer L.A.van der Pol, ChristenUnie-raadslid te Sneek, schrijft in DenkWijzer febr.2004 een column over "Duaal besturen, dat doen we even!?" Het is een goed geschreven, evaluerend en zeer betrokken artikel. Volgens Van der Pol beantwoordt Sneek nog maar voor een gering deel aan de doelstellingen van duaal bestuur. Welke doelstellingen moet een raad bereiken? Dient een raad te streven naar de idealen van de cie-Elzinga of van minister De Graaf? Als feit zijn ze aan elke gemeenteraad voorgeschoteld. Maar dat zijn toch niet onze normen? Vanuit ons eigen standpunt (ChristenUnie) kunnen we een rangorde aanbrenge in de doelen die de regering ons aanreikt. Mijns inziens behoren besluitvaardigheid van de raad en het betrokken zijn bij het bestuur van de burgers een hoge prioriteit te krijgen. Lof voor oud-burgemeester Hartkamp die aangeeft dat een raad met goed overleg en consensus geen halsmisdaad begaat.

Inhoudsopgave

Europa uitgebreid	2 en 3
Thema <i>WegWijzer</i> en Thema <i>Inleiding</i> door Erik van Dijk	
De EU als dienaars van God	4
Thema <i>Interview</i> met Europarlementariër en lijsttrekker Hans Blokland	
Europa enquête	8
Thema <i>Enquête</i> door Erik van Dijk	
Uitbreiding zonder hervorming?	12
Opties voor de (Christen)Unie Thema <i>Studie</i> door Sander Luitwieler	
Europa: vertrouwen in de toekomst?	14
Thema <i>Studie</i> door Jan Wijmenga en Annette de Vries	
Dossier 'Batterijenrichtlijn'	18
Over rapporteurschappen en het werk van een eurofractiemedewerker Thema <i>Studie</i> door Erik van Dijk	
De democratische legitimiteit van de Europese Unie	20
Thema <i>Recensie</i> door Erica ter Haar	
Het recht om te regeren	22
Thema <i>Recensie</i> door Mark Knevel	
European Christian Political Movement	25
Thema <i>Studie</i> door Gerard Geijtenbeek	
De euro: tussen stabiliteit en groei	26
Thema <i>Studie</i> door prof. H.W. de Jong	
Christian Peoples Alliance	30
<i>Accent</i> door Jeremy Tyrell, campagnecoördinator CPA	
Arbeidsvreugde	31
Denk <i>Kader</i> door Simone Kiewiet, raadsgriffier	
ChristenUnie vóór Kunst	32
<i>Lokaliteiten</i> door Corine Dijkstra, adviseur raads- en statenleden	
De watertoets: richtlijnen voor een dialoog tussen ruimtelijke ordenaars en waterbeheerders	34
Lokale <i>Studie</i> door Pieter Jong	
Ondernemen met God	38
Boeken <i>Wijzer</i> door Wiebo Miedema	
Ingezonden reacties en advertentie	39

